

Od kultúrnej reprezentácie k demokratickej diskusii (a späť). Literatúra nemeckých jazykových oblastí v slovenských časopiseckých prekladoch*

ADAM BŽOCH

Ústav svetovej literatúry SAV

ABSTRAKT

Štúdia mapuje preklady a kritickú reflexiu nemeckej, rakúskej a švajčiarskej literatúry na stránkach slovenských literárnych časopisov Slovenské pohľady, Revue svetovej literatúry a Mladá tvorba v literárnom poli šesťdesiatych rokov. Pri týchto publikáciách si konkurujú dva modely vnímania: model kultúrnej reprezentácie a model demokratickej literárnej diskusie, pričom v čase od polovice až do konca šesťdesiatych rokov sa výrazne načas presadí ten druhý. Takisto registrujeme nástup novej aktívne činnej germanistickej generácie (prekladatelia, vydavateľskí pracovníci, kritici), ktorá sa po roku 1968 atomizuje. Napriek nepriazni nasledujúcich decénií dochádzalo k postupnému zúročovaniu naakumulovaného symbolického kapitálu zo šesťdesiatych rokov v podobe knižných prekladov významných moderných nemeckých, rakúskych a švajčiarskych autorov jednak už v skúmanom desaťročí, jednak aj od druhej polovice osemdesiatych a potom v deväťdesiatych rokoch. Časopisecká kultúra skúmaného obdobia takisto prispela k vytvoreniu obrazu historickej súvislosti medzi klasickou literárnou modernou, avantgardou a literárnou súčasnosťou.

ÚVOD

Recepcia nemeckej, resp. po nemecky písanej literatúry v slovenskej kultúre patrí dodnes k systematickejšie neprebádaným oblastiam domácich literárnych, resp. recepcných dejín, a to aj napriek tomu, že v posledných rokoch vznikol rad prípadových štúdií, ktoré sa venujú niektorým relatívne izolovaným javom príjmu najmä nemeckej a rakúskej literatúry na Slovensku. K materiálom najnasýtenejším, a preto k najpreferovanejším z hľadiska výskumu patria nepochybne slovenské preklady a recepcia Rainera Mariu Rilkeho¹ a aspoň čiastočne Franza Kafku². Z metodologického hľadiska oscilujú v jednotlivých štúdiách prístupy medzi empirickými konštatovaniami, vyhodnocovaním jestvujúcej literárno-kritickej reflexie, čiastočnými kultúr-

* Táto štúdia vznikla vďaka podpore v rámci operačného programu Výskum a vývoj pre projekt: Európske dimenzie umeleckej kultúry Slovenska (ITMS: 26240120035), spolufinancovaný zo zdrojov Európskeho fondu regionálneho rozvoja.

This contribution is the result of the project implementation: European dimensions of the artistic culture in Slovakia supported by the Research & Development Operational Program funded by the ERDF.

no-politickými rekonštrukciami a ojedinelými pokusmi o sociokultúrnu interpretáciu. Doteraz neskúmanými plochami mozaiky (v ktorej tak či onak chýba ešte veľa kamienkov), tvoriacej pozadie prekladov širšie chápanej nemeckej literatúry v slovenskom kontexte, zostáva ich psychosociálna a psychokultúrna motivovanosť, resp. kultúrne konštitutívne interakcie preložených diel s prijímajúcim prostredím, ale aj rekonštrukcia a vzájomné usúvzťažňovanie jednotlivých zložiek literárneho poľa.

Ukazuje sa, že práve z hľadiska výskumného zamerania sa na literárne pole boli v šesťdesiatych rokoch ako v období najbohatšom a najprínosnejšom na preklady najmä zo západných literatúr najvýznamnejšími tribúnami prekladovej kultúry a sprostredkovateľmi informácií o literárnom dianí v zahraničí práve domáce literárne časopisy. Bez cielenej a pokiaľ možno čo najkompletnejšej rekonštrukcie ich prínosu nie je možné pochopiť neraz prítomnosť – alebo prípadne aj absenciu – niektorých konkrétnych diel i autorov na knižnom trhu, resp. v kultúrnom povedomí ani v neskorších rokoch. Hoci nasledujúca štúdia prináša predovšetkým prehľad prekladov, prípadne reflexie literatúry nemeckej jazykovej oblasti na stránkach slovenských literárnych periodík v spomínanom období, rovnako dôležitú úlohu v nej budú zohrávať aj niektoré digresie smerom k neskorším knižným vydaniam.

Súčasnému výskumu môže len vo veľmi obmedzenej miere napomôcť jestvujúca bibliografia prekladov nemeckej literatúry *Nemecká literatúra na Slovensku 1945–1974. Nemecko (do r. 1949) a NDR (1949–1974)*, obsahujúca súpis 915 preložených knižných diel za obdobie 1945 až 1974.³ Táto nepochybné záslužná bibliografia zahŕňa nielen beletriu, ale aj preklady z iných žánrových oblastí; jej závažným nedostatkom však je, že nijako nemôže ako nástroj prispieť k výskumu literárneho poľa daného obdobia, pretože z dobovo politických (alebo tzv. „ideologických“) dôvodov programovo neobsiahla tak knižné preklady rakúskej, po nemecky písanej švajčiarskej ani západonemeckej literatúry (tie nie sú dodnes bibliograficky samostatne zachytené), ako ani žiadne časopisecké preklady. Ukazuje sa pritom, že práve literárne časopisy boli v šesťdesiatych rokoch motorom pri komunikácii so svetom.

Rekonštruovanie situácie prekladov literatúry nemeckých jazykových oblastí daného obdobia v príslušnom literárnom poli musí vychádzať predovšetkým z časopiseckých publikácií. Hlavným argumentom je fakt, že rozhodovanie o vydávaní knižných prekladov bývalo a dodnes býva okrem iného z finančných dôvodov zvyčajne záležitosťou zložitejších mechanizmov, ktoré zahrňame pod pojem vydavateľskej politiky (výber diela, výber prekladateľa), zatiaľ čo časopisy majú tú výhodu, že prispievajú k recepčným procesom oveľa spontánnejším a bezprostrednejším spôsobom. Práve časopisecké ukážky napokon stimulovali v slovenskom kultúrnom priestore nejednu neskoršiu knižnú publikáciu vrátane prekladovej – alebo ju ohlasovali, a tým ju vopred propagovali⁴ –, ale zároveň aj vytvárali diskusnú atmosféru okolo nových prekladov, resp. prekladaných autorov, prispievali teda k tomu, čo nazývame literárny život a povedomie o nemecky písanej literatúre tých rokov.

SLOVENSKÉ POHLADY, REVUE SVETOVEJ LITERATÚRY A MLADÁ TVORBA AKO INDIKÁTOR RECEPČNÉHO VÝVINU

Slovenské pohľady

Rámcovým východiskom pre úvahy o prekladoch a recepcii nemeckej literatúry na Slovensku v šesťdesiatych rokoch 20. storočia bude jej prítomnosť na stránkach troch literárnych časopisov (*Slovenské pohľady*, *Revue svetovej literatúry*, *Mladá tvorba*), ktoré na Slovensku v danom období určovali nielen literárne povedomie a predstavy o tom, čo je kvalitná literatúra, ale aj reálnu podobu literárneho poľa. To znamená, že určovali stav všeobecnejšieho kultúrneho povedomia o domácej aj o svetovej literatúre. *Slovenské pohľady* (ďalej len *SP*) ako svojho času najprominentnejší domáci literárny mesačník, udávajúci tón a formujúci vkus i názorovú orientáciu vo veciach slovenskej a svetovej literatúry, prinášal po celé svoje povojnové fungovanie s pravidelnosťou preklady menších žánrov alebo fragmenty väčších diel z inonárodných literatúr. Výskum recepcie niektorých cudzích literatúr v šesťdesiatych rokoch na stránkach *SP* pritom exemplárne mapujú viaceré literárnohistorické štúdie.⁵ Pokiaľ ide napríklad o francúzsku literatúru, vypovedá časopisecký rámec *SP* tak o aktuálnych potrebách kultúrno-spoločenského diania, ako aj o dlhodobjších recepčných liniách (napr. formovanie vzťahu ku klasikom, resp. formovanie predstavy literárnej klasiky atď.), časopis mal teda pomerne blízko k fenoménu bezprostredného „literárneho života“ či „literárneho diania“, aj k pevnejším inštitucionalizovaným formám literárnej prevádzky, ktoré prispievajú k uspokojovaniu (ale aj k vytváraniu) kultúrnych potrieb na základe dlhodobjších požiadaviek.⁶

V období rokov 1960–1969 uverejnili *SP* celý rad príspevkov o literatúre a kultúre troch, resp. štyroch nemeckých jazykových oblastí (Rakúsko, Švajčiarsko, Spolková republika Nemecko, Nemecká demokratická republika); žánrové rozvrstvenie bolo pritom veľmi široké, išlo o preklady prózy, poézie, drámy, ale aj o eseje, recenzie knižných prekladov, ale aj nepreložených kníh, ďalej rôzne voľné poznámky a glosy. Tento živý kontakt s nemeckou kultúrou a literatúrou v najširšom zmysle, zasadený do rámca relatívne pevných rubriík, je v časopise možné sledovať na pozadí kultúrno-politických stratégií, charakteristických pre vývin spoločnosti, v rámci „reformného hnutia šesťdesiatych rokov“,⁷ no súčasne aj v určitej historickej diskontinuite.

Preklady a recepcia nemeckej literatúry v šesťdesiatych rokoch sa dajú všeobecne z aktuálneho spoločensko-politického hľadiska, ktoré sa vyjadruje aj na stránkach *SP*, ohraničiť viacerými zlomami. Z celospoločenského hľadiska ide o zlomy historického charakteru; iný druh zlomov, ktoré prichádzajú do úvahy, prináša inštitucionálne prostredie samotného časopisu. Za prvý historický zlom je možné považovať leto 1961: dňa 13. augusta 1961 bol postavený Berlínsky múr a v rámci postupimského systému sa na dlhý čas rozplynula akákoľvek ilúzia aproximácie dvoch nemeckých štátov, ich kultúr a literatúr. Približne v tom istom čase sa pod tlakom politických okolností začína meniť nielen sebachápanie nemeckej literatúry v zmysle rezignácie na predstavu jednotného vývinu a na dlhú dobu dochádza k „definitívnemu“ rozdeleniu na západonemeckú literatúru a literatúru NDR (v prípade literatúry NDR sa navyše začínajú presadzovať stratégie sebazdôvodňovania jej existencie). Zároveň sa

začína meniť aj vonkajší pohľad na novú nemeckú literatúru, resp. na nemecké literatúry. Tento zlom zaregistrujú aj *SP*.

Ďalší politický, resp. kultúrno-politický zlom, ohraničujúci obdobie šesťdesiatych rokov, tvorí tzv. normalizácia v Československu po auguste 1968, resp. po období 1968/69. Normalizácia okrem iného pochovala všetky demokratické podnety pre diskusiu na tému súdobej (nielen nemeckej) literatúry, resp. túto diskusiu podriadila ideologickým pravidlám. Po zrušení Hlavnej správy tlačového dozoru ako orgánu cenzúry (26. júna 1968) sa v septembri 1968 ustanovuje rafinovanejšia kontrola slobohy slova a tlače v podobe zriadenia Slovenského úradu pre tlač a informácie (ten je zrušený až v novembri 1989) a v dôsledku politických previerok nasledujúcich rokov sú nielen mnohí autori, ale aj prekladatelia vylúčení zo zväzových a iných organizačných štruktúr i z občianskych povolání (alebo sú v nich prosto degradovaní) a majú de facto publikačný zákaz. „Znovunastolenie poriadku“ v sedemdesiatych rokoch prinieslo v časopiseckej sfére riziká následnej cenzúry a viedlo teda k autocenzúre, ktorá mala takpovediac preventívny charakter. Dopad týchto politických a morálno-psychologických opatrení na prekladanie i mnohostrannú recepciu všetkých inonárodných literatúr je enormný, pretože nielen zo stránok *SP*, ale aj z literárneho života celkovo miznú v nasledujúcom období na čas alebo dokonca aj definitívne mená takých prekladateľov ako Móric Mittelmann-Dedinský, Ervín Mikula, Perla Bžochová, Ivan Kupec a ďalších.

Iný druh ruptúr, ktoré môžeme sledovať konkrétne v prípade *SP*, priniesli zmeny redakčného kolektívu časopisu. Roku 1960 sa šéfredaktorom *SP* stal Milan Ferko. S niekoľkými tvorivými dovolenkami v polovici šesťdesiatych rokov vydržal na tomto poste do roku 1969. Roku 1961 nastúpil na miesto výkonného redaktora anglista Jozef Kot. Ten zastupoval Ferka v rokoch 1964–1965. Od konca päťdesiatych rokov pôsobí v redakcii *SP* Emil Murgaš a na francúzsku a nemeckú kultúru orientovaný kritik Jozef Bžoch a takisto literárny historik Stanislav Šmatlák. V roku 1966 z redakcie odchádza Jozef Kot, ale už od roku 1963 tu pôsobí mladý kritik Milan Šútovec (do roku 1970). V roku 1965 bol založený časopis *Revue svetovej literatúry*, ktorý sa stal prirodzeným médiom pre preklady cudzích literatúr, sem sa presunulo následne aj ťažisko prekladov cudzojazyčných literatúr. Vnútoraná ruptúra alebo medzník teda v prípade *SP* prebieha v období 1963–1965.⁸

Pokiaľ ide o literatúru nemeckých jazykových oblastí, od samého začiatku šesťdesiatych rokov sú *SP* obdivuhodne otvorené kultúrnej pluralite. Na prelome päťdesiatych a šesťdesiatych rokov je však zjavná určitá nerovnováha medzi prekladmi, ktoré časopis ponúkal prostredníctvom ukážok alebo aj ucelených textov a reflexiou jestvujúcej knižnej prekladovej produkcie, avšak táto tendencia sa začne od roku 1961 vyrovnávať: kým roku 1960 bola v *SP* uverejnená jediná recenzia na nemeckú knihu (Ján Vilikovský: Thomas Mann *Pán a pes*⁹), o rok neskôr sa záujem o recenzovanie nemeckých prekladov zvýšil šesťnásobne. Hoci v nasledujúcich rokoch rapídne stúpa aj počet prekladov, otázka, ktorá sa v tejto súvislosti pred nami vynára, sa týka predovšetkým ich motivácie a kultúrnej funkcie: Prečo boli vybrané v tomto období práve tieto texty a nie iné? Čo si od nich redakcia, resp. prekladatelia sľubovali? Tejto základnej otázke budeme čeliť po celé šesťdesiate roky, ale vlastne jej čelíme v prípade

literárnych časopisov stále, pretože časopisecká kultúra naplňa i reprodukuje práve vďaka svojej pružnosti a periodicite aktuálne kultúrne očakávania, ktoré charakterizujú dobu. Už v roku 1960 bolo v *SP* uverejnených niekoľko z nemčiny preložených literárnych textov, na ktorých môžeme s odstupom času konštatovať v domácom kultúrnom kontexte osciláciu medzi dvoma predstavami, alebo dokonca modelmi vnímania cudzojazyčnej literatúry, ktoré sú zároveň dvoma odlišnými modelmi kultúry – je to oscilovanie medzi reprezentatívnosťou, ktorej ťažisko spočíva predovšetkým na informovaní prekladmi (resp. ukážkami) o kanonizovaných literárnych hodnotách, ktoré sa z rôznych (estetických, morálnych, politických, ideologických) dôvodov berú na vedomie a nespochybňujú sa (veľmi často ide o také predstavovanie diel a autorov, ktorého pozadie tvorí komemorácia, teda akési monumentalizujúce pripomínanie si všeobecnejšieho kultúrneho významu), a medzi demokratickou diskusiou, teda kultúrnou participatívnosťou, ku ktorej nabáda iný druh textov, ktoré môžu mať pre cieľovú kultúru určité dôsledky v podobe rozličných spôsobov apropiácie: napríklad môžu vyprovokovať debatu kvôli myšlienke alebo svojej forme, iniciovať následnú divadelnú inscenáciu, alebo v ich prípade môžeme predpokladať, že vzbudia záujem vďaka tomu, že súzvučia s aktuálnymi potrebami alebo túžbami domácej kultúry (napríklad supľujú alebo dopĺňajú istý druh domácej literatúry). Na inom mieste sme tento fenomén nazvali metaforicky „signálmi z diaľky“.¹⁰ Z tohto hľadiska môžeme už v roku 1960 na stránkach *SP* k reprezentatívnemu modelu priradiť publikovanie poviedky východonemeckého autora Willyho Bredela *Vystahovalec* v preklade Perly Bžochovej spolu s publicisticko-akademickým článkom Gertrúdy Albrechtovej *O periodizácii nemeckej antifašistickej emigrantskej literatúry*,¹¹ ktoré prispievajú k pripomínaniu hrôz fašizmu, ďalej podobne tematicky zameranú prózu Švajčiara Ulricha Bechera *Dvaja vo fraku*¹² v preklade Jána Lenča, ale na druhej strane aj verše humanistického básnika zo 16. storočia Hansa Sachsa¹³ v preklade Mórica Mittelmanna-Dedinského, podobne ako aj poviedku rakúskeho medzivojnového prozaika Stefana Zweiga *Zaplombovaný vlak*¹⁴ v preklade Perly Bžochovej.¹⁵ Tieto literárne texty okrem odkazov na kultúru antifašizmu môžu sugerovať trvalé literárne hodnoty (Hans Sachs) alebo symbolicky odkazovať na pôvod politickej súčasnosti (Zweigova poviedka tematizuje Leninov príchod zo Švajčiarska do Ruska). Hra švajčiarskeho dramatika Friedricha Dürrenmatta *Herkules a Augiášov chliev*,¹⁶ preložená Richardom M. Škridlom, naplňa naproti tomu predstavu diskusného charakteru literatúry, najmä ak vezmeme do úvahy, že Dürrenmatt patrí k tým autorom, ktorí sa v šesťdesiatych rokoch presadili na slovenskej divadelnej scéne.¹⁷ Dürrenmattova hra *Herkules a Augiášov chliev* bola skutočne v decembri 1963 uvedená na scéne činohry SND, avšak v preklade Ladislava Obucha, pretože jestvujúci preklad nevyhovoval inscenačným požiadavkám. Aspoň potenciálne možno diskusný charakter prisúdiť hre západonemeckého autora Karla Wittlingera *Poznáte mliečnu dráhu?* v preklade Richarda M. Škridla,¹⁸ ale aj aforizmom rakúskeho medzivojnového autora a kritika Karla Krausa pod názvom *Pro domo et mundo*,¹⁹ ktoré už svojím titulom sugerujú súznenie spojenia domáceho kontextu so svetovým.

Tento výpočet hovorí len o kvantitatívne vzrastajúcom záujme o novú literatúru, nevytvára nič o kvalitatívnych posunoch vo výbere literárneho materiálu, ani o pre-

menách spôsobu reflexie. Napriek tomu je indikátorom otvárania sa medzinárodným kultúrnym a literárnym kontextom. Pozadím otvárania sa *SP* nemeckej literatúre bolo na začiatku šesťdesiatych rokov predovšetkým sledovanie súčasného politického vývinu a jeho kultúrnych dôsledkov. Uhol pohľadu pritom v časopise určilo niekoľko jasne formulovaných kultúrno-politických článkov, napísaných a uverejnených po 13. auguste 1961. Juraj Špitzer napríklad v úvodníku *Ordnung und Unterordnung – už neplatí* v čísle 10/1961 napísal o Nemcoch: „Čo je to za národ? Sú dva“,²⁰ a tým dal na vedomie aj roztváranie kultúrnej priepasti medzi západno- a východonemeckou literatúrou a kultúrou.

Do polovice šesťdesiatych rokov sa na stránkach *SP* antinómia medzi Východným a Západným Nemeckom navyše postupne začne kryštalizovať do podoby personálneho protikladu medzi Bertoltom Brechtom a Günтером Grassom, ktorý si zaslúži viac pozornosti. Z hľadiska formovania tohto protikladu je príznačná glosa *Brecht na indexe* uverejnená v čísle 11/1961 a venovaná nemeckým diskusiám po stavbe berlínskeho múru, kde posunul Jiří Hájek perspektívu ďalej v prospech východonemeckej kultúry a literatúry a sťažoval sa na údajné cenzurovanie Brechta na Západe. Okrem iného napísal: „Ludia, ako je mladý západonemecký prozaik Günter Grass, včerajší liberál a dnešný modernistický prorok, ktorý dnes lapá nálady západonemeckej ulice a srší ohňom a sírou proti NDR, budú už zajtra zabudnutí.“²¹ Tieto a viaceré ďalšie kultúrno-politicky motivované tvrdenia, uzatvorené v dualizme Východ-Západ, línia časopisu paradoxne v nasledujúcej fáze vývinu postupne vyvracala, napr. keď roku 1964 predstavil úryvky z Grassovho románu *Psie roky* Vincent Šabík,²² ktorý načrtol aj základný pôdorys západonemeckej diskusie o Grassovi, nevyhýbajúc sa pritom jej polemickému charakteru: „Proti Grassovmu románu sa uvádza množstvo argumentov; protestuje sa proti deformácii jazyka a záplave novotvarov, narieka sa dokonca nad zneužívaním veľkého talentu. Je však isté, že je to silná moderná próza, ktorá presahuje vlastné hranice čistej literatúry a stáva sa politickou záležitosťou.“²³ V tom istom roku publikovala o spisovateľovi štúdiu pražská germanistka Květa Hyršlová, ktorá však mala ku Grassovi zdržanlivý vzťah²⁴ a na jej záver položila otázku: „Nie je to však predsa len prinajmenšom márnотratnosť dať všetky svoje zdroje na odpudenie, šok a provokáciu, ktorá je účelom sama sebe?“²⁵ Ale diskusia o Grassovi pokračuje ďalej o dva roky, keď sa v *SP* objavila recenzia českého vydania dvoch Grassových hier.²⁶ Slovenské ťažkosti s G. Grassom, ktoré na stránkach *SP* posilňovali českí kritici J. Hájek a K. Hyršlová (tá však so svojimi názormi na Grassa v tom čase upadali v Prahe do čoraz väčšej izolácie²⁷), pretrvávali aj po publikovaní prekladu jeho románu *Mačka a myš* (1966, prel. Perla Bžochová), ktorý sa nedočkal adekvátnej literárnokritickej reflexie.²⁸

Stálicou *SP* prvej polovice šesťdesiatych rokov – a teda aj kontrapunktom v neuralgickom vzťahu ku Grassovi – bol na stránkach *SP* Bertolt Brecht. Roku 1961 Móric Mittelmann-Dedinský uverejnil preklad Brechtovej básne *Tkáči kobercov z Kujan-Bulaku uctievajú Lenina*²⁹, Brecht sa objavil na stránkach *SP* ešte párkrát roku 1962, záujem oňho však postupne utíchal.³⁰ Mittelmannove inklinácie k Brechtovi boli určované dvoma rozhodujúcimi momentmi: po prvé jeho vlastnou divadelnou činnosťou³¹ a po druhé akousi kultúrnou exkluzívnosťou alebo dokonca elitárstvom, pretože Brecht sa ako nekomunista štylizoval (a po ňom podľa všetkého aj Mittelmann) na

antisystémový prvok jestvujúceho politického systému. O obľúbenosti Brechta na Slovensku svedčia v šesťdesiatych rokoch opäť početné divadelné inscenácie.³² Obraz Brechta ako avantgardného divadelníka, literárneho modernistu, významného lyrika a kritického literárneho pozorovateľa a komentátora súčasného spoločenského diania sa bude v slovenskej kultúre tradovať až do osemdesiatych rokov 20. storočia,³³ pokým nedôjde k radikálnemu popretiu tohto obrazu prostredníctvom jedného z jeho pôvodných šíriteľov (Peter Zajac).³⁴ V slovenskom prostredí takto stelesňoval Brecht dlho predstavu životaschopného variantu socialistickej literatúry a *SP* tento obraz v šesťdesiatych rokoch podporovali.

Napriek kultúrno-politickým proklamáciám v prospech východonemeckej literatúry sa od roku 1961 záujem *SP* postupne začína obracať aj k západonemeckej literárnej tvorbe. K spolupráci bola častejšie prizývaná spomínaná Květuše Hyršlová, autorka v tom čase pripravovanej monografie o mladej západonemeckej literatúre *Západoněmecký polčas 1945/60* (1963). Hyršlová informovala v *SP* roku 1961 takisto o pražskom stretnutí s Heinrichom Böllom³⁵ a sprostredkovala na Slovensku aj predbežnú správu o vývine povojnovej západonemeckej literatúry,³⁶ dá sa dokonca povedať, že na stránkach *SP* takto zohrávala začiatkom decénia úlohu kľúčovej sprostredkovateľky informácií o západonemeckej literatúre – bez ohľadu na to, že základnými pojmami jej vývinového obrazu literatúry (podobne ako v celej monografii *Západoněmecký polčas*) sú v súlade s politickou doktrínou studenej vojny predovšetkým pokrokovosť a antimilitarizmus.

Úplne inú líniu recepcie literatúry nemeckej jazykovej oblasti tvorí v *SP* počas šesťdesiatych rokov staršia nemecká literatúra. *SP* ako časopis programovo orientovaný na literárne hodnoty prinášal aj nové preklady klasických diel, resp. kritické hodnotenia vydaní ich slovenských prekladov. Táto línia reflexie a sprostredkovania nebola navonok zasiahnutá pretržitosťou vývoja (záujem o „nadčasovosť“ dokumentujú roku 1961 preklady básní Hansa Sachsa, recenzovanie Eckermannových *Rozhovorov s Goethem*, úvaha Nory Krausovej o preklade Friedricha Schillera atď.). Do tejto nevelkej množiny, ktorá zdanlivo tvorí čistý príklad kultúrnej reprezentatívnosti, možno priradiť aj Lenkove preklady Friedricha Hölderlina (knížne ich publikoval až roku 1969: *Nebeský oheň*, Tatran). Ďalšie texty, venované staršej nemeckej literatúre, ku ktorým patrí tak príležitostné reflektovanie prekladu básní Walthera von der Vogelweide (8/1966), ako aj kritické úvahy nad knižnými prekladmi z nemčiny, ktoré redakcia *SP* zverovala od roku 1964 pravidelne Vincentovi Šabíkovi a od roku 1965 aj Ladislavovi Šimonovi, svedčia o živo sa rozvíjajúcom zmysle pre translatologické problémy, ako aj pre otázky súčasného kultúrneho a literárneho diania. Najmä Šimonove recenzie prekladov (predovšetkým poézie) prispievali výrazne k formovaniu slovenskej kritiky prekladu a bez nich si nie je možné predstaviť ani ďalší detailnejší výskum dejín recepcie nemeckej literatúry na Slovensku (Rainer Maria Rilke, Paul Celan, Johann Wolfgang Goethe, Johannes Bobrowski).

Začiatok šesťdesiatych rokov priniesol takisto po prvý raz v slovenskom verejnom priestore záujem o dielo Franza Kafku. Prvými „lastovičkami“ boli na stránkach *SP* roku 1962 Kafkove poviedky *Správa pre akadémiu* a *Šakaly a Arabi* (preklad Perla Bžochová). Z „ducha doby“ vyplývalo, aby sa v úvode k druhej poviedke vyzdvihol

jej antikoloniálny význam.³⁷ Diferencovanejší pohľad na Kafku priniesol až nasledujúci rok, keď bolo siedme číslo *SP* takmer monotematicky zamerané na Kafkovo dielo. Rok 1963 bol kafkovským rokom, rokom pripomenutia osemdesiateho výročia autorovho narodenia a aj liblickej konferencie venovanej Franzovi Kafkovi, ktorá znamenala jeden z prielomov k demokratickej diskusii o literatúre a spoločnosti v socialistickom Československu. Spor o Kafku, ktorý bol jedným z charakteristických príznakov československej kultúry šesťdesiatych rokov, sa však na Slovensku nevedol natoľko na stránkach *SP*, ako v *Kultúrnom živote*. Mesačník *SP* priniesol len výber šiestich kratších poviedok a predstavil český a slovenský pohľad na jeho osobnosť a tvorbu (Václav Černý, Eduard Goldstücker, Růžena Grebeníčková, Anton Hykisch, Karel Kosík, Július Pašteka), germanista Elemír Terray referoval o liblickej konferencii.³⁸ Po roku 1963 sa *SP* vrátili ku Kafkovi ešte niekoľkokrát: roku 1964 radom štúdií na rôzne témy,³⁹ roku 1966 jednou poviedkou, resp. aforizmami⁴⁰ a úvahou o českom preklade knihy Ernsta Fischera o Kafkovi, Musilovi a Krausovi (Peter Bú).⁴¹ Cenným prínosom kafkovského boomu šesťdesiatych rokov boli knižné preklady autorových románov *Proces*⁴² a *Zámok*,⁴³ ktoré nadhlo zostali jedinými knižnými prekladmi Kafkových diel v slovenčine.

Roky 1964–1967 sú pritom v *SP* najbohatšie, pokiaľ ide o preklady z nemčiny, ale takisto aj o literárnokritickú reflexiu po nemecky písanej literatúre všeobecne. Roku 1964 stál F. Kafka ešte stále v centre pozornosti ako model modernosti v literatúre. Paralelne sa však začínajú objavovať články prevažne o západonemeckej literatúre; opäť je to Vincent Šabík s prekladmi (Günter Grass, Andreas Okopenko⁴⁴), štúdiami (*Literatúra v hľadani nového jazyka – k vývinu literatúry v NSR*⁴⁵) i s recenzistikou (okrem iného kritickým hodnotením Hyršlovej *Západonemeckého polčasu*⁴⁶ atď.). Rok 1965 prináša zároveň odklon od klasickej moderny a záujem o modernitu súčasnosti, najmä v západonemeckej literatúre, a predovšetkým v románe (Walter Jens⁴⁷, Siegfried Lenz⁴⁸), ale takisto aj príklon k medzivojnovým avantgardám (expresionizmus, dada – 10. číslo *SP*) a k rozhraniu viacerých umení (literatúra, film, výtvarné umenie). V roku 1965 akoby domáca germanistická obec spojila sily a vyšla do verejného priestoru – už od roku 1963 sa v *SP* začína sporadicky objavovať meno Petra Hrivnáka (písal o rakúskej literatúre⁴⁹), v roku 1965 pribudne predstaviteľ strednej generácie Elemír Terray (obsiahly informatívny článok o nemeckom literárnom expresionizme⁵⁰), jeho žiačka Perla Bžochová (preklad drámy Maxa Frischa *Obrovská zlosť Philipa Hotza*,⁵¹ ktorý na jeseň roku 1967 poslužil ako textový základ rovnomennej inscenácie bratislavského Divadelného štúdia, resp. súboru Divadlo poézie), ale najmä Vincent Šabík (prierez knihou Huga Friedricha *Štruktúra modernej lyriky*, preklad rozhovoru Horsta Bieneka s Maxom Frischom⁵²) a Ladislav Šimon (recenzistika a literárna publicistika⁵³).

Keďže však od roku 1965 začína v Bratislave vychádzať *Revue svetovej literatúry* (podľa vzoru českej *Světovej literatury*) ako časopis špecializovaný na preklady najmä novej beletrie, ukázalo sa zrejme ako nevyhnutné otvoriť sa v *SP* aj novým smerom, v zmysle sprostredkovania poznania nemeckej literatúry a kultúry. Zrejme preto priniesol rok 1966 zosilnený akcent na súčasnú nemeckú, okrem iného neomarxistickú filozofiu, čo celkom logicky vyplynulo aj zo statusu *SP* ako etablovaného literárneho

časopisu. V tomto roku Péter Rákos kompetentne recenzuje Lukácsov opus magnum *Eigenart des Ästhetischen*,⁵⁴ v čísle 11 pripravil Vincent Šabík (nekomentovaný) koláž prekladov z nemeckej ľavicovej kultúrnej kritiky a kritickej teórie (W. Benjamin, E. Bloch, E. Fromm, M. Horkheimer, Th. W. Adorno⁵⁵), ktorá nadhlo zostala jedinou slovenskou miniantológiou svojho druhu, a tým aj jediným z mála svedectiev záujmu o filozofiu západného marxizmu na Slovensku. Popri tom sa aj naďalej pokračuje v predstavovaní modernej po nemecky písanej krásnej literatúry, pri ktorom sa ako azda najzreteľnejšia tendencia prejavuje spájanie výberu najsúčasnnejšej literárnej produkcie s klasickou modernou a s medzivojnovou avantgardou (jesenné čísla SP 9, 10, 11). V jednotlivých číslach takto koexistujú popri sebe Rainer Maria Rilke, Franz Kafka, západonemecký neomarxizmus, Hans Arp, Hermann Broch, Wolfgang Weyrauch, Helmut Heissenbüttel, v pozoruhodnej miniantológii nemeckej poézie, ktorú zostavil v 1/1966 Ladislav Šimon, sa vedľa seba ocitli Christian Morgenstern, Georg Trakl, Karl Krolow, Hans Cibulka a Bertolt Brecht.⁵⁶ Splývanie horizontov aktuálnej súčasnosti a moderny všeobecne, ktoré predvádzali SP v týchto kolážových spojeniach, je pre kultúrnu optiku šesťdesiatych rokov na Slovensku charakteristické, dokonca možno povedať, že práve ono bolo v danom období jedným z nosných pilierov kultúrnej obrody po československom stalinizme – bolo pilierom, vďaka ktorému sa nanovo mohla reštituovať kontinuita súčasnosti s tradíciami moderny.

V tejto situácii nebolo veľa miesta na prezentáciu súčasnej literatúry NDR, tak ako si to ešte začiatkom šesťdesiatych rokov želali ideologickí pracovníci, a podľa všetkého k nej ani nebola kultúrna vôľa. O tejto literatúre, ktorá v tom čase bola ešte do veľkej miery v zajatí stalinizmu, sa čitatelia SP dozvedali sporadicky (roku 1963 to bol preložený článok Hansjörga Jergera o tzv. lyrickej vlne vo Východnom Nemecku,⁵⁷ Ladislav Šimon uverejňuje roku 1963 vo forme miniantológie niekoľko básní Güntera Kunerta, Reinera Kirscha a Kurta Steininger⁵⁸ a potom až roku 1966 jednu báseň Hansa Cibulku⁵⁹). Odôvodnenie, prečo je východonemecká literatúra v SP len tak riedko zastúpená, vystihuje názor Pavla Vilikovského, vyjadrený v jeho recenzii na čerstvo vydaný preklad románu Christy Wolfovej *Rozdelené nebo* (preložila Perla Bžochová) – na dielo, ktoré sa prakticky až do konca existencie NDR z politických, či kultúrno-politických dôvodov považovalo za súčasť východonemeckého literárneho kánonu. (Tento román sa usiloval schematickými literárnymi prostriedkami legitimizovať postavenie berlínskeho múru roku 1961.) Pavel Vilikovský⁶⁰ pomenoval nelichotivo *Rozdelené nebo* v SP z roku 1966 ako „ovenčený výrobný román“. Už od polovice šesťdesiatych rokov nebolo v slovenskej literárnej kultúre možné tolerovať prikrášené neostalinistické tendencie literatúry NDR, nebolo ich možné vnímať ako kultúrne či literárne inovácie – jednak kvôli záujmu o živú diskusnú kultúru, akú predstavovala tak česká a slovenská, ako aj západonemecká literárna scéna, ale aj kvôli možnostiam, aké sa pre súčasníkov otvárali v dôsledku naznačeného spojenia horizontov aktuálnej literárnej súčasnosti a moderny.

Roky 1967 a 1968 pomáhali SP toto splývanie úspešne završovať: presadil sa už spomínaný dôraz na súčasnú filozofiu a aj literárnu vedu, staršia literatúra postupne ustúpila do úzadia a stala sa takmer výlučne záležitosťou rubriky „kritika“. Pokiaľ ide o nemecky písanú literatúru, dominujúcimi osobnosťami v preklade i v literárnej

kritike sú v tomto období Ladislav Šimon a Vincent Šabík. Miesta na preklady pritom ubúdalo úmerne s etablovajúcou sa *Revue svetovej literatúry* a začala prevládať kritika nemeckých diel, a to tak prekladov do slovenčiny, ako aj do češtiny. Tendencia úplného odklonu od poézie a prózy a príklonu k esejistike a náročnejším teoretickým textom sa naplno prejaví v rokoch 1968–69, keď *SP* prezentuje ukážkami z prekladov teoretikov ako Erich Auerbach,⁶¹ Sigmund Freud⁶² či Carl Gustav Jung⁶³ (v prípade Auerbacha išlo o ozvenu českého vydania jeho klasickej literárnovednej práce *Mimézis*⁶⁴). Hoci *SP* vždy uverejňovali aj preložené zahraničné literárnovedné práce, v rokoch 1968–1969 dosahuje záujem o teóriu nevidanú exkluzivitu (Martin Heidegger o Friedrichovi Hölderlinovi,⁶⁵ ukážka zo slávneho kultúrno-kritického diela *Jedno-rozmerný človek* Herberta Marcuseho⁶⁶), zatiaľ čo recenzistika sa orientuje už len na filozofické diela nemeckej proveniencie (častejšie preklady do češtiny). Tento trend vydržal prakticky až do „normalizácie“ začiatkom sedemdesiatych rokov.

Revue svetovej literatúry (1965–1970)

Ak mala prítomnosť nemeckej literatúry na stránkach *SP* v tom zmysle hybridný charakter, že sa jej „advokáti“ (propagátori, prekladatelia, zostavovatelia miniantológií a autori mikroportrétov, esejisti a recenzenti) usilovali o udržanie či nastolenie rovnováhy medzi kultúrnou reprezentatívnosťou a aktuálnosťou, *Revue svetovej literatúry* (ďalej len *RSL*), založené roku 1965, sa veľmi skoro vymaňuje z tohto funkčného dualizmu a v šesťdesiatych rokoch naberá jednoznačný kurz smerom k aktuálnej literárnej diskusii. Šesťdesiate roky trvajú v *RSL* pritom od roku 1965 do roku 1970/71, pričom kľúčové obdobie vo vývine tohto časopisu nastupuje roku 1967, keď *RSL* prechádza zo štvrťročnej na dvojmesačnú periodicitu a mení sa nielen jej výtvarná úprava (z konvenčnej či „konzervatívnej“ na uvoľnenejšiu, s väčším množstvom variabilných grafických prvkov, kombinovaných neraz v súlade s uverejňovaným literárnym materiálom na spôsob koláže – vďaka novému grafikovi Ivanovi J. Kovačevičovi, ktorý nastúpil po Ladislavovi Hruškovičovi), ale aj zloženie redakčného kolektívu. V roku 1965 sem ako prvý šéfredaktor nastúpil znalec francúzskej literatúry a prekladateľ Michal Bartko a v prvom redakčnom kolektíve sa ocitli anglista a prekladateľ Jozef Kot a rusista Ivan Králik, v priebehu toho istého roka obaja odchádzajú a *RSL* rediguje sám M. Bartko. Roku 1967 sa šéfredaktorom stáva romanista Fedor Ballo, jeho zástupcom Jozef Kot a redaktormi Ivan Králik, ktorého zakrátko vystrieda polonista Jozef Marušiak a germanista Vincent Šabík. Roku 1968 Jozef Kot po druhom čísle z redakcie odišiel a od piateho čísla pribudol do redakčného kolektívu rusista a anglista Dušan Slobodník. Od roku 1969 sa po odchode, resp. po emigrácii Fedora Ballu stáva šéfredaktorom Vincent Šabík a v redakčnom kolektíve sa ocitá romanista Blahoslav Hečko. Proces politickej „normalizácie“ je v prípade *RSL* zložitý, pretože od roku 1971, keď sa na čelo redakcie postaví básnik Ján Stacho, sa časopis ešte stále pokúša udržať si svoju širokú kultúrnu otvorenosť, aj keď za cenu viacerých kompromisov. Napríklad už druhé číslo roku 1971 prináša polemický článok juhoslovanského autora Ericha Koša *Do čerta s Kafkom*⁶⁷, ktorý by za iných okolností mohol znamenať legitímny hlas v diskusii o Franzovi Kafkovi tých čias (článok praniekuje módu na Kafku), avšak spoločenská atmosféra, v ktorej na Slovensku vyšiel,

už nebola kultúrne pluralitná a táto esej bola v domácom kontexte tých rokov použitá na politické zúčtovanie s tými, čo v šesťdesiatych rokoch považovali Kafku v duchu liblickej konferencie za symbol, ktorým bolo možné odkliať stalinizmus. K úplnej „normalizácii“ sa RSL prepracovala od druhého čísla roku 1972 pod vedením šéfredaktora Vladimíra Lukána, dosadeného do redakcie z kultúrnej rubriky *Roľníckych novín* z poverenia Ústredného výboru KSS.

Otváranie sa nemeckej literatúre, ktorej časopis zostane po celé šesťdesiate roky naklonený najmä vďaka Vincentovi Šabíkovi, „advokátovi“ najmä súčasnej západonemeckej a rakúskej literatúry, sa v prvom ročníku RSL uskutočňuje ešte v podobnom duchu, ako sa to dialo začiatkom šesťdesiatych rokov na stránkach SP: symbolickým otváracím gestom je poviedka Wolfganga Borcherta *Smutné geránie*⁶⁸ s autorovou programovou esejou *Generácia bez rozlúčky*⁶⁹ a s esejou Petera Rümkorfa o Borchertovi *Básnik hlbok a priepasti* v preklade Marty Formánkovej.⁷⁰

Wolfgang Borchert, symbolizujúci „nultú hodinu literatúry“, zhmotňoval svojou tvorbou i osudom jednak stav nemeckej povojnovej generácie ako traumatizovaného pokolenia, jednak predstavu nového začiatku literatúry, ako ho proklamoval povojnový nemecký časopis *Der Ruf*. Tento nový začiatok sa mal opierať predovšetkým o humanistické, prípadne kresťanské princípy a pacifizmus, ktoré proklamovala časť demokratickej medzivojnovej generácie a zároveň mal byť otvorený estetickéj inovatívnosti. Skutočnosťou je, že tento duktus sa v nemeckej literatúre v naznačenej polohe dlho neudržal (jeho hlavným a neúnavným reprezentantom zostal celé desaťročia prakticky už len Heinrich Böll ako predstaviteľ Skupiny 47), ale aj v rámci samotnej Skupiny 47 sa veľmi rýchlo presadili modernisticko-experimentálne tendencie, ktoré so sebou nesú nové problematizácie i estetické obsahy. Určité „dobiehajúce“ nostalgické tóny povojnového humanizmu v roku 1965 v RSL rýchlo prehlušia básne východných Nemcov Günthera Deickeho *Rozhovory s básnikom Enzensbergerom*⁷¹ a Güntera Kunerta *Spomienky na jednu planétu*⁷² v preklade Júliusa Lenku s prebratou sprievodnou štúdiou o Kunertovi od Joachima Schrecka.⁷³ Od tretieho čísla RSL sa zároveň začínajú v časopise objavovať ukážky z mohutného prúdu modernej nemeckojazyčnej literatúry, ktoré skôr zdôrazňujú hlbšiu perspektívu literárneho modernizmu,⁷⁴ alebo ich s „nultou hodinou“ vôbec nemožno asociovať.⁷⁵ Prípád Musil je pritom špecifický v tom, že autor bol známy istý čas na Slovensku najmä prostredníctvom prekladov do češtiny, resp. „z druhej ruky“, teda najmä prostredníctvom českých germanistov (Eduard Goldstücker, Růžena Grebeníčková), prípadne vďaka rehabilitačnému gestu rakúskeho socialistu Ernsta Fischera⁷⁶ (najmä proti odsúdeniu zo strany Geoga Lukácsa). Informácie o Musilovi sprostredkujú však aj predstavitelia mladšej slovenskej germanistickej generácie.⁷⁷ Slovenské vydanie Musilovej novely *Zmätky chovanca Törlessa* pritom vychádza pred českým vydaním⁷⁸ a ešte pred vznikom filmu *Mladý Törless* (réžia Volker Schlöndorff, 1966), ktorý bol do československých kín uvedený roku 1967. Stavidlá najaktuálnejšej produkcií so všetkými možnými estetickými implikáciami sa napokon naplno otvoria roku 1967 (to už RSL vychádza nielen v novej grafickej úprave, ale má aj nové živé rubriky) s prezentáciami najsúčasnejšej západonemeckej i rakúskej poézie a prózy, esejistiky a publicistiky (Horst Bienek, Hans Erich Nossack, Heinrich Böll, Max Bense, Hans Bender, ale aj Rakúšan Paul Kruntorad,

Thomas Bernhard, G. Rühm, Horst Bingel, Gabrielle Wohmannová, Hans Bender) a v roku 1968 k týmto menám pribudne Adolf Muschg a Joachim Maas. V kaleidoskopickej pestrosti ponúk, synesteticky ešte zvýraznenej prezentáciami výtvarného umenia, popkultúry a digestového spravodajstva (hoci sa to v tých rokoch tak nenazývalo) o literárnom živote v podobe „listov z Kölnu“, „listov z Viedne“, prehľadov z kultúrnych a fejtónových rubriík okrem iného nemeckých denníkov, ale aj v koexistencii s rovnakou pestrosťou, akou sa v tých rokoch vyznačovalo predstavovanie najmä anglosaskej literatúry, rozoznávame s odstupom času vo vzťahu k formovaniu povedomia o nemeckej, resp. rakúskej a švajčiarskej literatúre niekoľko základných tendencií:

Po prvé je to výrazný akcent na najsúčasnejšiu západnú (nemeckú, rakúsku a švajčiarsku) literatúru. Československý politický odmäk so sebou priniesol živé kontakty prekladateľov so západonemeckými vydavateľmi, ktoré sa mohli navonok prejavovať nielen v zrýchlenej komunikácii, pokiaľ išlo o preklady, ale aj v recenzovaní najnovšej literárnej produkcie (1/1968 prináša recenzie na prózy i drámy Maxa Frischa, Rolfha Hochhutha i poéziu Paula Celana; 2/1968 na diela Petera Bichsela, zo staršej generácie na Heimita Doderera, ale aj Ernsta Herhauusa; 3/1968 na aktuálnych súčasníkov Heinricha Bölla, Helmuta Heissenbüttela a Paula Schallücka; 2/1969 na básnika Wolfa Biermanna, Gabrielle Wohmannovú, ale už aj na Rakúšana Thomasa Bernharda), takže recepcia nemeckej, švajčiarskej či rakúskej literatúry na stránkach *RSL* dosahuje takmer simultánnosť s produkciou v západnej časti nemeckej jazykovej oblasti. Časopis sa z kultúrno-reprezentačnej tribúny národných literatúr od roku 1966 zmenil na akúsi literárnu a intelektuálnu agoru a toto unikátne postavenie si udržal do konca šesťdesiatych rokov, no odvtedy – ani po roku 1989 – ho už nikdy nezískal späť. V roku 1971 toto najpestrejšie obdobie zhodnotila redakcia vynútenou sebakritikou ako „senzáciechtivosť“⁴⁷⁹ a dištancovala sa od neho v mene cieľa prinášať „najmä diela vysokej a trvalej umeleckej hodnoty, zamedziť uprednostňovanie jednej národnej literatúry pred druhou, čiže pokúsiť sa o ich rozumnú rovnováhu“ (tamtiež). Tento program bol namierený predovšetkým proti silnej prevahe angloamerickej literatúry na stránkach *RSL* v predchádzajúcom období, ale za obeť mu padla čiastočne aj súčasná rakúska a západonemecká literatúra

Po druhé, okruh predstavených nemeckých, prípadne rakúskych či švajčiarskych autorov pôsobí síce na pohľad veľmi široko, avšak najväčšiu erupciu kreativity, aspoň pokiaľ ide o západonemeckú a rakúsku literatúru, priniesli pre *RSL* roky 1966 a 1967. V roku 1968 a neskôr sa viaceré mená začínajú opakovať (Gabrielle Wohmannová, Hans Bender, Thomas Bernhard), čo svedčí o ustáľovaní prekladateľských i vkusových preferencií a v dôsledku toho aj o naberaní konkrétneho smeru, ktorý by sme mohli nazvať všeobecne orientáciou na kritickú literárnu reflexívnosť. Aj keď sa tento smer nemal dostatok času vyhraničiť, s istotou sa dá povedať, že koncom šesťdesiatych rokov začínal byť už na stránkach *RSL* vo vybraných ukážkach z nemeckej literatúry taký zreteľný, že ak by nebolo prišlo k spoločensko-politickej ruptúre, bol by neskôr pre slovenskú literárnu verejnosť priniesol jednak plody v podobe viacerých knižných prekladov, jednak by dlhodobo spoluurčoval literárnu mentalitu slovenskej kultúrnej verejnosti. Zrejme by sa bola vykryštalizovala aj užšia spolupráca medzi *RSL* a nemeckým literárnym časopisom *Akzente*, ktorého spoluzakladateľom a pris-

pievateľom RSL bol západonemecký prozaik a kritik Hans Bende, ale takisto by bola bývala možnosť pestovania dobrých kontaktov s rakúskymi autormi a autorkami prostredníctvom Paula Kruntorada, ktorý udržiaval priateľské styky so slovenskými i českými spisovateľmi.

A napokon po tretie, okrem toho, že RSL stimulovala potencie slovenskej prekladateľskej obce, resp. aktivizovala aj viacerých príležitostných prekladateľov, poskytla takto možnosti formovania skupine generačne a názorovo viac či menej príbuzných alebo sociálne styky udržiavajúcich germanistov a prekladateľov (Vincent Šabík, Perla Bžochová, Vladimír Žabkay, Ludmila Rampáková, Ervín Mikula, Ivan Kupec).

Z týchto sľubných tendencií nezostali do budúca viac než úlomky utópie. Najtvrdšiu kultúrnu „normalizáciu“ neprežila na Slovensku väčšina nemeckých autorov, propagovaných v šesťdesiatych rokoch s vervou na stránkach RSL, alebo ju prežila v modifikovanej (či skôr oklieštenej) podobe. Možno to ukázať na viacerých prípadoch.

Okrem iného na prípade rakúskej autorky Ingeborg Bachmannovej, laureátky Ceny Skupiny 47, silne spropagovanej roku 1966 v aprílovom čísle RSL jednak ukázkami jej poézie,⁸⁰ jednak prózou *Krok do Gomory*⁸¹ a Šabíkovým chápatým mikroportrétom s názvom *Ingeborg Bachmannová – lyriky možného a nedosiahnutelného*.⁸² Kniha jej poviedok *Tridsiaty rok* vyšla následne roku 1967 v preklade Perly Bžochovej vo vydavateľstve Slovenský spisovateľ. Je kuriózne, že už dva roky predtým v pražskom vydavateľstve Mladá fronta vyšla tá istá zbierka poviedok v preklade germanistu Josefa Čermáka, avšak bez poviedok *Krok do Gomory* a *Undine*, údajne „s ohľadom na rozsah... výboru“.⁸³ V skutočnosti išlo o zásah cenzúry alebo o autocenzúru. Bachmannovej poviedka *Krok do Gomory*, ktorú slovenská prekladateľka uverejnila v RSL z prekladu pripravovanej zbierky, tematizuje lesbickú situáciu, a hoci nejde o ústrednú poviedku zbierky, je takpovediac akýmsi kryštalizačným jadrom autorkinej neskoršej tvorby, citlivo zameranej na rodové diferencie. V doslove k slovenskému vydaniu Bachmannovej poviedok následne uviedol Vincent Šabík na margo centrálnej poviedky, že je to „próza, na ktorej vidno, ako sa i banálne v rukách autorky stáva presvedčivým prostriedkom hlbokého, až tajomného pohľadu do duše človeka, do jeho rozpornej, protikladnej konfliktovnej povahy, túžiacej ‚ísť do krajností‘, ‚prekročiť hranice, ktoré sú nám dané“.⁸⁴ Autor tým v skratke vystihol celkom presne podstatu kultúrneho úsilia šesťdesiatych rokov, ktorého jednou z ústredných tém bolo „oslobodenie“ a „prekročenie hraníc“, a ich metaforou bola sexualita. Napokon to dobre vidieť aj na inom materiáli, ktorý v tých rokoch prinášala RSL (James Bond, Barbarella, časopisy *Playboy*, *Pardon* atď.). I. Bachmannová predstavuje poviedkou *Krok do Gomory* jednu z najsubtilnejšie eroticky konotovaných polôh oslobodenia, akú priniesli RSL v šesťdesiatych rokoch. Z kultúrno-politického hľadiska postnormalizačného obdobia bolo naopak úplne symptomatické, ak nasledujúce vydanie diela Ingeborg Bachmannovej, ktoré sa v slovenčine objavilo až o dvadsať rokov neskôr pod edičnou gesciou v sedemdesiatych rokoch nastupujúceho germanistu Ivana Cvrkala pod titulom *Odročený čas*⁸⁵ a okrem reedície autorkiných poviedok zahrnilo aj nové preklady jej poézie, už spomínanú poviedku neobsahuje.

Podobne ako Bachmannová sa viacerí nemeckí a rakúski autori, propagovaní v šesťdesiatych rokoch v RSL, dočkajú knižného vydania len v tomto desaťročí (Hans

Magnus Enzensberger, Franz Kafka, Nelly Sachsová, Paul Celan, Wolfgang Hildesheimer). Niektorí ako Wolfgang Koeppen, Siegfried Lenz, Heinrich Böll, Gabrielle Wohmannová, Hans Erich Nossack alebo Thomas Bernhard či spmínaný W. Hildesheimer sa postupne vraciajú na Slovensko v knižnej podobe koncom sedemdesiatych alebo v osemdesiatych rokoch, avšak už v úplne inej atmosfére: bez príslušného diskusného literárneho kontextu, ktorý pre týchto autorov pomáhala spoluvytvárať domáca časopisecká kultúra. Najexponovanejším prípadom tejto skupiny je nepochybne Franz Kafka, z ktorého diela plánovalo vydať koncom osemdesiatych rokov viacvázkový výber vydavateľstvo Tatran (prekladatelia Milan Žitný, Perla Bžochová, Peter Zajac). Úlomky z tohto veľkého zámeru sa realizovali až oveľa neskôr – po roku 2000 – a na pôde iného vydavateľstva. Postupné a vážavé návraty k spomínaným objavovaným „veľkým menám“ zo šesťdesiatych rokov sa mohli v osemdesiatych rokoch uskutočniť len vďaka vytrvalosti niektorých vydavateľských pracovníkov (napr. Perla Bžochová, Vincent Šabík), trvajúcich po desaťročia na literárnej kvalite, ktorá pre nich predstavovala časť ich literárnych a kultúrnych ideálov a presadzovali ich napriek nepriazni doby, resp. ich odovzdávali ďalšej generácii germanistov.

Ďalšiu dimenziu rozplynutia sa utópie šesťdesiatych rokov predstavovalo zmiznutie viacerých prekladateľov a sprostredkovateľov kvalitnej nemeckej literatúry z verejného života, publikačné zákazy a ich profesná degradácia. Viacerí kultúrne angažovaní prekladatelia, späť okrem iného s *RSL*, sú načas spoločensky a profesne marginalizovaní, a tým aj zbavení možnosti zasahovať do edičnej politiky vydavateľstiev (Ivan Kupec, Móric Mittelmann-Dedinský, Perla Bžochová) alebo emigrujú (Ervín Mikula). Peter Hrivnák, nádej slovenskej germanistiky a škandinavistiky, umiera náhle v decembri 1976. Osudy týchto ľudí a znalcov nemeckej literatúry v období normalizácie ešte len čakajú na spracovanie, hoci v niektorých prípadoch o nich chýbajú aj tie najzákladnejšie personálne údaje (napr. o redaktorovi vydavateľstva Slovenský spisovateľ Ervínovi Mikulovi, ktorý po roku 1968 emigroval do Západného Nemecka, kde sa stal redaktorom denníka *Frankfurter Allgemeine Zeitung*). Koniec solidarity malej prekladateľskej komunity germanistov, ktorý so sebou priniesli roky „normalizácie“ a atomizácia tejto komunity sa nesú v znamení protikladu medzi spoločenskou marginalizáciou a prispôbovaním. Nasledujúce ročníky *RSL* prinášajú v súlade s tým už aj úplne iný obraz nemeckej literatúry, a rovnako je aj gesto jej predstavovania úplne odlišné – predovšetkým sa dôraz presunie z diskusnej platformy na platformu kultúrno-reprezentačnú, na ktorej zaujmú okrem iného prominentné miesto autori NDR.

Mladá tvorba

Ak sme v prípade predchádzajúcich dvoch časopisov diskutovali o nemeckej literatúre v slovenskej kultúre šesťdesiatych rokov v časovom rozmedzí 1960 až 1969, resp. 1965 až 1970/71, prípad *Mladej tvorby* (ďalej len *MT*) a jej situovania do šesťdesiatych rokov je odlišný. Tento časopis, ktorý skončil ročníkom 1970, predstavoval od samého začiatku (1956) integračnú platformu nielen mladej autorskej, ale aj postupne sa kryštalizujúcej prekladateľskej generácie. Na mnohých čiastkových prípadoch je možné ukázať tento proces generačného zrenia, ktorý je zároveň aj procesom

vkusového a hodnotového vyhraňovania sa a vrastania do šesťdesiatych rokov, ale zároveň aj ich faktického utvárania. „Pamätnica“ *MT*, ktorá vyšla roku 1996,⁸⁶ prináša len obmedzený pohľad na to, čo všetko *MT* počas svojej existencie predstavovala (pre editorov tejto záslužnej publikácie bola najmä tribúnou mladej slovenskej autorskej generácie, predovšetkým básnickej skupiny Osamelí bežci). Jej zásluhy v oblasti prekladovej kultúry ešte len čakajú na komplexnejšie spracovanie.⁸⁷

Pravdou je, že už koncom päťdesiatych rokov sa na stránkach *MT* začínajú objavovať viaceré mená, ktoré budú spoluurčovať slovenskú literárnu kultúru nasledujúceho obdobia. Okrem neskoršie debutujúcich Osamelých bežcov, ako aj plejády nových domácich autorov a prispievateľov je to napokon aj obmieňajúci sa redakčný kolektív, ktorého šéfredaktorom je sprvoti Milan Ferko a redaktormi Kornel Földvári, Jozef Kot a Miroslav Válek, od roku 1961 Pavel Koyš a redaktori Ján Majerník a Ivan Mojík, od roku 1962 redaktori Ján Buzzásy, Felix Uváček a napokon aj germanista Peter Hrivnák, neskôr Gita Ferková, Peter Repka a Július Vanovič. V rokoch 1963 až 1966 je šéfredaktorom *MT* Miroslav Válek. Od apríla 1966 do decembra 1968 vedie časopis Peter Hrivnák a po ňom až do roku 1970 Ján Buzássy. V rámci takto personálne „vyfarbujúceho“ sa časopisu sa na jeho stránkach začne postupne prebúdzajť aj záujem o svetovú literatúru, teda aj o nemeckú. Mohli by sme povedať, že šesťdesiate roky sa na stránkach *MT* začínajú prakticky už jej prvým číslom, pretože tak Jozef Kot, ako aj Kornel Földvári i Miroslav Válek sú každý svojím spôsobom kultúrnymi exponentmi nasledujúceho decénia, po mnohých stránkach ho takpovediac stelesňujú a rovnako každý po svojom stelesňuje aj jeho úpadok.

Kým rok 1956 ešte nepriniesol nijakú ukážku ani zmienku o nemeckej, rakúskej či švajčiarskej literatúre, v druhom ročníku *MT* sa situácia mení a čitatelia sa postupne dozvedajú najmä o tzv. pokrokovej literatúre – poetickým etalónom tohto prúdu sú východní Nemci Bertolt Brecht (básnická koláž *Vojnový slabikár*, preklad I. Rusnák⁸⁸), Luis Fünberg (básne *Štrbské pleso* a *Deti veľkomesta*, preklad A. Morýová a Lubomír Feldek⁸⁹), resp. Erich Weinert (próza *Katalánske matky*, preklad Zlatica Scherhaufarová,⁹⁰ ale prekladaný aj neskôr). Okrem tejto línie sleduje *MT* už od konca päťdesiatych rokov však aj ďalšie fazety nemeckej literatúry. Recenzent Matej Milota pri príležitosti druhého výpravného knižného vydania románu *Goya* Liona Feuchtwangera (preklad Ervín Mikula) azda primerane vyjadril súdobú situáciu prekladov nemeckej literatúry na Slovensku, no zároveň dal najavo aj určité očakávania súčasníka o tom, čím by mala byť zastúpená nemecká literatúra v domácom verejnom priestore: „Preklady nemeckej literatúry sú u nás popoluškou. Chýba nám Brecht, máme málo Hauptmanna a T. Manna, ba máme málo aj Feuchtwangera. Nez mohli sme sa na viac, iba na preklad jedného zväzku Jozefovskej trilógie (v skutočnosti ide o tetralógiu – A. B.).“⁹¹ Popri takomto kanonickom vnímaní nemeckej literatúry v slovenskom kultúrnom priestore, ku ktorému akosi patrí aj udržiavanie povedomia klasiky prostredníctvom recenzovania ako kultúrnej povinnosti (napr. recenzia -jk- slovenského prekladu Goetheho *Utrpenia mladého Werthera*⁹²), prípadne reflexia antifacistickej literatúry, ktorá prekladmi preniká do kultúrneho kánonu (Erich Maria Remarque: *Čierny obelisk*), sa v roku 1957 rozpúta na stránkach *MT* vďaka filipike Jána Roznera *Modernosť a mýtus modernosti*⁹³

debata o modernosti v literatúre, ktorá sa bude ťahať až do nasledujúceho ročníka a jej exponentmi sa stane tak anglista a prekladateľ Ján Vilikovský a aj kultúrny pracovník a spisovateľ Vladimír Mináč. Z hľadiska recepcie nemeckej literatúry v slovenskom časopiseckom kontexte tých rokov je zaujímavé, že precedensom k tejto významnej debate o statusе súčasnosti sa Jánovi Roznerovi stal článok Jozefa Boba v týždenníku *Kultúrny život*, nazvaný *Cesta súčasného románu*, venovaný románu prozaika Novej vecnosti Hansa Falladu *Vlk medzi vlkami* (preklad Ervín Mikula, 1957). J. Rozner v spomínanom článku odmietol Bobovo stanovisko, že by Falladov román bol „súčasný“ – odmietol ho kvôli tomu, že tento román nemožno vonkoncom považovať za moderný v zmysle súčasnosti, lebo vznikol v tridsiatych rokoch – teda zhruba pred tridsiatimi rokmi –, a hoci to autor nevysloví naplno, v podtexte jeho článku zaznieva memento vojnových a povojnových rokov, natoľko nasýtené odlišnou životnou, spoločenskou i literárnou skúsenosťou, že nemá význam Falladovi ako predstaviteľovi predvojnovnej literatúry prisudzovať hodnotu dneška. Debata, ktorá sa následne odvinula od Roznerovej polemickkej repliky – hoci v nej už nezohrávala ďalej nemecká literatúra nijakú úlohu – spoluurčovala aj neskoršie chápanie modernosti v literatúre v slovenskom diskusnom priestore šesťdesiatych rokov, resp. vnímanie kontinuity a diskontinuity súčasnosti vzhľadom na európsku a svetovú klasickú modernu i umelecké avantgardy.

Od konca päťdesiatych rokov sa v *MT* začne na nemeckú literatúru presadzovať výrazný multiperspektívny pohľad, a to okrem iného zásluhou mladého prispievateľa, germanistu Ladislava Šimona (prvý raz vystúpil na stránkach *MT* v roku 1958 v piatom čísle s prekladmi socialistického básnika a bývalého expresionistu Johanesa R. Bechera, v roku 1959 nasledovali Šimonove preklady Helmuta Preislera a recenzia knihy Nory Krausovej *Od Lessinga k Brechtovi*). V *MT* sa bude okrem iného aj vďaka L. Šimonovi ešte do prvej polovice šesťdesiatych rokov kontinuálne udržiavať okrem iného povedomie literatúry NDR, pričom výber autorov z jeho strany, ale aj zo strany redakcie podliehal vysokým kvalitatívnym kritériám (Bruno Apitz, Bertolt Brecht, Friedrich Wolf, Erwin Strittmatter, Erich Weinert, Christa Wolfová, Volker Braun). Najmä Bertolt Brecht je v týchto rokoch v *MT* zastúpený opäť hojne, a to predovšetkým ako angažovaný básnik. Okrem toho však na stránky časopisu od roku 1960 postupne prenikajú aj také mená ako Heinrich Böll⁹⁴ (anonymná recenzia na knižku Böllových poviedok, vydaná vo východonemeckom kresťanskom vydavateľstve Union-Verlag), básne Horsta Salomona, Rainera Kunzeho v prekladoch L. Šimona.⁹⁵ Neodmysliteľnou súčasťou tejto multiperspektívy je už od konca päťdesiatych rokov aj dielo Wolfganga Borcherta⁹⁶ (ako sme spomínali, otvorilo prístup k povojnovnej nemeckej literatúre aj na stránkach *RSL*) a takisto aj pacifistickí autori, resp. spisovatelia tematizujúci prvú a druhú svetovú vojnu (Ludwig Renn, Arnold Zweig, prípadne viacerí spomínaní východonemeckí autori). Tematická orientovanosť prestáva znamenať automaticky predpísané hodnotové zameranie, pretože napríklad recenzia Ivana Mojíka na české vydanie románu Ludwiga Rennu *Válka po válce* je svedectvom čitateľského sklamaní z propagovaného antimilitaristického prozaika ako esteticky nezáživného.⁹⁷ K multiperspektívnosti takisto patrí záujem o klasiku, ktorý, hoci je sporadický, sprevádza aspoň prelom päťdesiatych a šesťdesiatych rokov (re-

cenzovanie prekladov Theodora Storma a Thomasa Manna,⁹⁸ Kostrových prekladov Goetheho⁹⁹) a neskôr sa stratí.

O nejakom výraznom prielome k porozumeniu západonemeckej ani rakúskej literatúry však v súvislosti s *MT* začiatkom šesťdesiatych rokov hovoriť nemôžeme. V roku 1962 síce vyšiel v druhom čísle *MT*¹⁰⁰ prebraný článok autora H. Jergera venovaný súčasnej rakúskej lyrike – je to akési pêle-mêle ukážok poézie a komentára, kde sa spomínajú mená autorov a autoriek, ktoré zväčša v budúcnosti veľa neznamenalí (Eva Priestelová, Anton Male, Hanelore Valencaková, Vera Ferraová, Christine Lavantová) a ten istý rok priniesol aj ukážku literárnej tvorby medzivojnového veľikána Alfreda Döblina,¹⁰¹ ktorého román *Berlín – Alexandrovo námestie*¹⁰² predstavuje jeden z vrcholov medzivojnovnej avantgardnej nemeckej prózy. Mimochodom, úplne náhodne zrejme „zablúdil“ na stránky *MT* už roku 1957 výťah z článku slávneho germanistu Hansa Mayera *Kríza svetovej literatúry*¹⁰³ uverejneného vo východonemckom týždenníku *Sonntag*. Mená povojnových západonemeckých autorov presakovali na stránky *MT* len postupne, no pritom nijako radikálne nevychýlili pôvodnú multiperspektívnosť v prospech exkluzívnejšieho zamerania sa na kľúčové javy literárnej súčasnosti, ako to bolo napríklad v *RSL*. Tematické a názorovo-politické ukotvenie jednotlivých predstavovaných západných autorov je spočiatku bez výnimky antimilitaristické, antifašistické a zväčša ľavicové. Z tematického hľadiska zapadajú do vnímania nemeckej literatúry v tieni studenej vojny tri kolážové pokračovania politického reportážneho seriálu *A vlci vyšli z brlohov* Jörga K. Hoenscha¹⁰⁴ o Nemcoch, tzv. slovenskej otázke a o rozbití prvej ČSR. Tento seriál, napísaný údajne priamo pre *MT*, je jedným z radu reportážnych seriálov venovaných otázkam politicky a kultúrne rozdelenej Európy (ďalšou je príbeh o americkom pilotovi, ktorý zhodil na Hirošimu atómovú bombu). V tieni studenej vojny zostáva dlhý čas aj publicistika venovaná súčasnej kultúre a spoločnosti (roku 1964 je napr. zastúpená prekladom úryvku z knihy Ernsta Fischera *Problémy mladej generácie*,¹⁰⁵ ktorá vyšla následne knižne ako celok).

V roku 1964 sa však zároveň objavia na stránkach *MT* aj dvaja výrazní predstavitelia západonemeckej poetickej inovácie, Hans Magnus Enzensberger a Karl Krolow (obaja v prekladoch Petra Hrivnáka a Jána Buzzásyho¹⁰⁶) a takisto aj západonemecký prozaik Christoph Meckel (poviedka *Vrana* v preklade J. Tokára),¹⁰⁷ ale aj menšia prehľadová štúdia J. Svobodovej a V. Strniska nazvaná *Zo západonemeckej dramatiky*, ktorá je venovaná autorom ako Wolfgang Borchert, Rolf Hochhuth a Siegfried Lenz.¹⁰⁸ Roku 1966 napokon dvojica Peter Hrivnák a Ján Šimonovič vydá knižne preklad prvej Enzensbergerovej básnickej zbierky *Obrana vlkov*.¹⁰⁹ Toto pozitívne časopisecké prijímanie časti západonemeckej literatúry a dramatiky,¹¹⁰ ktorá sa vyrovnávala s politickými a morálnymi traumami fašizmu a druhej svetovej vojny, nezostalo napokon bez inscenačných dôsledkov. Rolf Hochhuth sa na profesionálnu slovenskú divadelnú scénu dostal pomerne krátko po spomínanom článku v sezóne 1965/66 politicky exponovanou hrou *Zástupca* (preklad Ján Rozner a Zora Jesenská, činohra Slovenského národného divadla) o postojoch pápeža Pia XII. počas druhej svetovej vojny. Táto hra vyšla roku 1966 v slovenčine napokon v spomínanom preklade aj knižne.¹¹¹

Indikátorom uvoľnenia politického zovretia, v ktorom by však vzhľadom na ľavicovú orientáciu mohla aj naďalej vychádzať väčšia časť súčasnej spoločensko-kriticky orientovanej západonemeckej poézie i prózy, prinieslo posledné číslo *MT* roku 1964, venované westernu. Recesistická optika populárnej kultúry, ktorá v tom čase však prenikala už aj na stránky *SP* a v druhej polovici šesťdesiatych rokov sa stala pre mnohých čitateľov aj synonymom *RSL*, akoby v *MT* na chvíľu úplne zotrela seriózny tón, akým sa časopis dovtedy prihovárал mladým literárne orientovaným čitateľom a zahňala tieň studenej vojny. Hravosť, charakteristická pre časť mladej československej kultúry šesťdesiatych rokov, sa v tom čase stávala neodmysliteľnou súčasťou sprostredkúvania kultúry aj v *MT* až do konca decénia, prakticky do zániku časopisu. V duchu takejto hravosti koncipujú napríklad miniantológiu nemeckej avantgardnej poézie Ján Buzzásy a Peter Hrivnák.¹¹² Tá obsahuje verše tak predstaviteľa novej vecnosti Georga Grosza, ako aj dada Kurta Schwittersa a básne avantgardných výtvarníkov Wassilia Kandinského a Paula Kleea. Nonsensevosť, ktorou sa vyznačujú vybrané verše, akoby tvorila ostrý protipól k dovtedy propagovanému typu spoločensky závažnej a problémovo orientovanej literatúre. Tento protipól tkvie v programovom odmietnutí politikosti. Rok 1965 síce ešte priniesol aj (štrnásť rokov starú) hru Friedricha Dürrenmatta *Nočný rozhovor*,¹¹³ ako aj poviedku Hermanna Hesseho *Rozprávku o prútenej stoličke*¹¹⁴ a v roku 1966 predstavil mesačník západonemeckého básnika Helmuta Heissenbüttela¹¹⁵ a pripravil na uverejnenie aj poviedku klasika rakúskej prozaickej moderny Roberta Musila *Drozd*,¹¹⁶ ktorá nevyšla, pretože celé číslo bolo pozastavené cenzúrou. V časopise sa však v polovici šesťdesiatych rokov prejavil ten istý efekt ako v *SP* – pokiaľ ide o nemeckú jazykovú oblasť, časopis sa aspoň načas začal väčšmi sústreďovať na uverejňovanie esejistickéj literatúry (prvé číslo *MT* roku 1966 bolo venované žánru eseje, preto tam vyšla štúdia Georga Lukácsa *O podstate a forme eseje*¹¹⁷ a článok Michaela Hamburgera *Esej o eseji*¹¹⁸). K intelektuálnym vrcholkom roka 1966 patrili na stránkach *MT* eseje Huga Friedricha *Disonancia a abnormality*,¹¹⁹ úryvok z eseje Gottfrieda Bennu *Problémy lyriky*, ktorý tu vyšiel pod názvom *Lyrické ja*,¹²⁰ Helmuta Heissenbüttela *Predpoklady*,¹²¹ Theodora W. Adorna *Angažovanosť umenia*,¹²² Ludwiga Wittgensteina *Moc a bezmocnosť slova*¹²³ a Martina Heideggera *Umenie a pravda*,¹²⁴ resp. roku 1967 Alberta Schweitzera *Koncepcia optimizmu ako vôle do života*.¹²⁵ Aj keď z dnešnej perspektívy predstavujú tieto texty názorovo, esteticky a napokon aj politicky úplne odlišné pozície, siahajúce od kultúrneho konzervativizmu až po radikálnu avantgardnosť, ich spoločným menovateľom je extrémna citlivosť voči slovu a literatúre a ako také mohli spoluvytvárať základnú intelektuálnu výbavu vzdelaného čitateľa šesťdesiatych rokov a prispievať k názorovej rôznosti, ktorou sa vyznačujú tieto roky ako kultúrna epocha. Časopis *MT* sa takto otváral – podobne ako *SP* či *RSL* – nielen literárnym novinkám, prípadne literárnym textom, ktoré súčasnosti dodávali hĺbku modernosti, ale aj cieľom, ktoré by sme mohli nazvať intelektuálne propedeutické v tom zmysle, že sprostredkúvali orientačné body v intelektuálnom bludisku moderny a súčasnosti.

Koncom šesťdesiatych rokov sa v *MT* ocitla nemecká literatúra zdanlivo na okraji záujmu. V roku 1968 ešte pripravil redaktorský tím v rámci tretieho čísla na uverejnenie ukážky z východonemeckých autorov Johanna Bobrowského a Hermanna

Kanta (Bobrowského verše v preklade Tomáša Gála,¹²⁶ poviedka *Šachová historka* H. Kanta v preklade Perly Bžochovej,¹²⁷ v štvrtom čísle to boli verše lužickosrbského básnika Kita Lorenca v preklade Juraja Janegu¹²⁸). V roku 1969 sa však objavia na stránkach *MT* ešte dve zaujímavé básnické miniantológie, ktoré budú predstavovať zárodok dlhodobejšieho záujmu o nemeckú avantgardu. V druhom čísle *MT* je to prezentácia nemeckého básnického expresionizmu,¹²⁹ ktorú pripravil germanista Peter Zajac v spolupráci s básnikom Jánom Štrasserom. V rámci tejto miniantológie predstavil P. Zajac skrátenú esej Gottfrieda Benna *O expresionizme*,¹³⁰ tri emblematické básne Georga Trakla (*Prekliatci*, *Zimný súmrak*, *Grodek*¹³¹), dve básne Augusta Stamma (*Pud*, *Spomienka*¹³²) a päť Bennových raných básní (*Nočná kaviareň*, *Metro*, *Astrička*, *Hrozba*, *Muž a žena kráčajú rakovinovými barakmi*¹³³). S uverejnením G. Benna bolo zároveň prelomené ódium kolaborácie s fašizmom, ktoré spočívalo na tomto básnikovi.¹³⁴ Bude trvať takmer tri desaťročia, kým sa tieto prvé Zajacove a Štrasserove preklady nemeckých expresionistov rozvinú do zreých podôb a edične starostlivo spracovaných vydaní prvej slovenskej antológie nemeckého expresionizmu *Krik a ticho storočia*,¹³⁵ resp. do vydania výberu básní Gottfrieda Benna *Stratené ja*.¹³⁶ Pôvod oboch týchto kultúrnych významných publikácií deväťdesiatych rokov siaha do roku 1969 na stránky *MT*, ktoré poskytli priestor pre rozvinutie prvej prekladateľskej inšpirácie. V rámci predstavovania jednotlivých medzivojnových avantgardných literárnych smerov, v ktorom vyšli Zajacove a Štrasserove preklady expresionistov, publikovala *MT* vo štvrtom čísle roku 1969 aj blok venovaný dadaizmu, pripravený Petrom Hrivnákom, Jánom Buzzásym, resp. Štefanom Caltíkom a Kamilom Peterajom.¹³⁷ Z nemeckých básnikov pripravila dvojica P. Hrivnák a J. Buzzásy po jednej básni Richarda Huelsenbecka (*Májová noc*¹³⁸) a Hansa Arpa (*Beda, náš gašpar je mŕtvy...*¹³⁹), resp. dve básne Huga Balla (*Intermezzo*, *Karavána*¹⁴⁰). Sugestibilita tejto druhej miniantológie a ukážky z lyriky nemeckého expresionizmu pretrvali zjavne roky, takže v deväťdesiatych rokoch 20. storočia mohla viesť zostavovateľa prvej slovenskej antológie expresionizmu k tomu, že načrtol odvážny vývinový oblúk expresionistickej lyriky až k berlínskeму dada. Okrem iného je tu evidentný rozdiel voči chápaniu napríklad u staršieho germanistu Elemíra Terraya, ktorý s *SP* 1965/10¹⁴¹ v článku o nemeckom expresionizme naznačoval v prípade G. Benna úpadok avantgardy do fašizmu. Takáto optika je mladšej generácii cudzia, pretože toto pokolenie sa orientuje väčšmi na estetické dôsledky literárnych avantgárd než na ich údajný spoločenský dopad, ktorý je skôr výsledkom pozitivistického literárnohistorického vedomia. Povedomie umeleckých avantgárd, ich prísľubov i osudov, ako ich v slovenskej germanistike reformuloval Peter Zajac na pozadí kultúrnej a spoločenskej reality deväťdesiatych rokov 20. storočia, nie je mysliteľné bez iniciácií šesťdesiatych rokov, vystopovateľných na stránkach *MT*. V posledných ročníkoch *MT* sa takto začne presadzovať lúnia vnímania nemeckej básnickej modernistickej tradície, pretrvávajúca vďaka osobnostiam, ktoré ju propagujú, aj nasledujúce desaťročia kultúrnej latencie. Popri spomínaných miniantológiách patrí k takýmto iniciáciám napokon aj programová esej Hansa Magnusa Enzensbergera *Rečičky, ktoré sa týkajú najnovšej literatúry*,¹⁴² gesto skeptika voči prehnaným politickým, spoločenským, ale aj i estetickým nárokom avantgárd (najmä surrealizmu) a výzva ku skromnosti.

Na úvod posledného čísla *MT* vyšiel krátky úryvok z Eckermannových rozhovorov s Goethem,¹⁴³ ktorý nechtiac tvorí akúsi pointu za dlhými šesťdesiatymi rokmi na stránkach *MT*. V tomto úryvku klasik varuje pred individualizmom v umení a sťažuje sa na záplavu básnikov vo svojej súčasnosti. Pokiaľ ide o prítomnosť Goetheho v slovenskej prekladovej kultúre, ide o mizivú, marginálnu poznámku, ktorej by sme z hľadiska recepcie ťažko mohli prisúdiť akýkoľvek význam. Z hľadiska literárnej kultúry, ktorú predstavoval časopis *MT*, však išlo o symbolické gesto, prorocky naznačujúce problémy blízkej budúcnosti, a to nielen domácej, ale aj prekladovej literárnej produkcie, ktorá sa vyznačovala predovšetkým kvantitou. Slová „svetu môže pomôcť len výnimočnosť“,¹⁴⁴ ktorými sa úryvok končí, akoby symbolicky poukazovali okrem iného na manká časopiseckej kultúry nasledujúcich rokov, v ktorých sa pod rúškom údajných objektívnych hodnôt prezentovala v domácej i prekladovej tvorbe často priemernosť.

ZÁVER

Jedno z ťažísk obnovujúcej sa slovenskej kultúry šesťdesiatych roky, ktoré so sebou priniesli aj boom prekladov a recepcie západných literatúr, spočívalo nepochybne práve v oblasti literárneho časopisectva. Časopisecká kultúra pritom predstavovala nielen diskusnú platformu pre formulovanie stanovísk okrem iného k súčasnej literatúre Západného Nemecka, Rakúska a Švajčiarska a možnosť jej propagácie prostredníctvom prekladov, ale do budúcnosti aj akýsi rezervoár či „banku“ intelektuálneho a symbolického kapitálu. Ten sa mohol zúročiť neskôr v knižných prekladoch – niekedy prichádzajúcich až koncom osemdesiatych, v niektorých prípadoch až v deväťdesiatych rokoch. Tento naakumulovaný kapitál zároveň dlhodobo formoval vedomie o autoroch a autoroch z nemeckej jazykovej oblasti a ak *SP*, *RSL* alebo *MT* nestihli vo svojom hviezdnom období niektorých významných autorov predstaviť (napr. Hansa Hennyho Jahna, Arno Schmidta alebo Uwe Johnsona), toto manko sa už nedalo v nasledujúcich obdobiach prakticky nijako vyrovnáť. Dôvodom je zrejme samotná atmosféra šesťdesiatych rokov, priaznivá voči demokratickej diskusii a celkovo voči diskusnej povahe literatúry, na rozdiel od sterilnej kultúrnej reprezentácie, ktorá sa presadila v neskoršom období a charakterizovala situáciu až do konca osemdesiatych rokov.

POZNÁMKY

¹ Por. Ivan Cvrkal: Rainer Maria Rilke v slovenskej literárnej kultúre. In: *K otázkam dejín a teórie prekladu na Slovensku II*. Zost. Katarína Bednárová. Bratislava: Ústav svetovej literatúry SAV, 1994, s. 94–107; Ladislav Šimon: Pavol Strauss a Rainer Maria Rilke. In: *Duchovnosť ako princíp tvorby*. Nitra: Filozofická fakulta UKF, 2001, s. 25–33; Ludwig Richter: Die slovakische Katholische Moderne im interliterarischen Kontext. In: *Slovakische Literatur im europäischen Kontext*. (Hrsg. Bodo Zelinsky) Frankfurt/Main: Peter Lang, 2005, S. 77–115, najmä s. 92–99; Mária Bátorová: *Paradoxy Pavla Straussa*. Bratislava: Petrus, 2006, najmä s. 61–65; Adam Bžoch: Rainer Maria Rilke zwischen der katholischen Moderne und dem slowakischen Surrealismus. In: Siegfried Ulbrecht – Hana Ulbrechtová (Ed.): *Die Ost-West-Problematik in den europäischen Kulturen und Literaturen*. Praha, Dresden: Slovanský ústav, Neisse Verlag, 2009, s. 505–512.

² Milan Žitný: Kafka in der Slowakei. Einige Bemerkungen zur slowakischen Rezeption von Franz Kafka. In: *Brücken*. Weimar: Höhne, 2009, s. 345–364.

- ³ *Nemecká literatúra na Slovensku 1945–1974. Nemecko (do r. 1949) a NDR (1949–1974)*. (Ed.) Viera Bokesová. Bratislava: Slovenské ústredie knižnej kultúry, Univerzitná knižnica, 1977.
- ⁴ Táto prax jestvuje v Európe od polovice 19. storočia. Pozri Claudia Stockinger: *Das 19. Jahrhundert. Zeitalter des Realismus*. Akademie Verlag Berlin 2010, por. najmä s. 65–80.
- ⁵ Por. Pavol Winczer: „Otváranie okien“ v Slovenských pohľadoch v šesťdesiatych rokoch. In: *Slovenská literatúra*, roč. LV, 2008, č. 6, s. 67–75; Jana Truhlárová: Dva aspekty moderného prekladu a recepcie. 1. Francúzska literatúra v *Slovenských pohľadoch*. In: Jana Truhlárová: *Na cestách k francúzskej literatúre*. Bratislava: Ústav svetovej literatúry SAV a Veda, 2008; Mária Kusá: Ruská (sovietska) literatúra v *Slovenských pohľadoch* v rokoch 1960–1970 (Moderna, avantgarda, súčasnosť). In: *Studia Philologica Slovaca V*. Zborník Pedagogickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove, 1996, s. 184–190; Marián Gazdík: Prekladanie a recepcia anglickej prózy v slovenských časopisoch v rokoch 1960–1970. In: *K otázkam teórie a dejín prekladu na Slovensku III*. Ed. Katarína Kenížová. Bratislava: Ústav svetovej literatúry SAV, 1995, s. 71–96; čiastočne aj Libuša Vajdová: *Rumunská literatúra v slovenskej kultúre (1890–1990)*. Bratislava: Ústav svetovej literatúry SAV, 2000, najmä s. 157–159.
- ⁶ Jana Truhlárová uvádza, že k obratu v prijímaní francúzskej literatúry dochádza v roku 1962, keď časopis začal prejavovať zvýšený záujem o „najvýznamnejšie prúdy povojnového myslenia a románu (existencializmus, nový román“). In: J. Truhlárová: *Na cestách k francúzskej literatúre*. Bratislava: Ústav svetovej literatúry SAV a Veda, 2008, s. 154.
- ⁷ Pojem „reformné hnutie šesťdesiatych rokov“ razí o. i. aj Jan Mervart vo svojej práci *Naděje a iluze* (Host, Brno 2010). Pre potreby našej štúdie sa obmedzíme na periodizačný pojem „šesťdesiate roky“, ktorý z nášho hľadiska neutrálne vystihuje epochu aj v jej protirečeniach.
- ⁸ Túto ruptúru, o ktorej v súvislosti s *SP* hovorí aj Pavol Winczer (por. bibliografický údaj v poznámke č. 5 tejto štúdie) však možno takisto usúvzťažniť aj ďalšími medzníkmi spoločenského vývoja, ktoré Jan Mervart (cit. d.) charakterizuje ako „slovenskú jeseň 1963“ (rehabilitácie „buržoázných nacionalistov“, ale zároveň aj následné prítvrdenie antiliberálneho kurzu, s. 60–81) a „medziobdobie, normálnosti“ (od roku 1963 do roku 1965, tamtiež, s. 117–124). Tieto medzníky vymedzujú tenzie a diskusie najmä medzi slovenskými intelektuálmi a komunistickou mocou.
- ⁹ *SP*, 76, 1960, č. 10, s. 1309.
- ¹⁰ Adam Bžoch: *Signály z dialky*. Bratislava: Kalligram, 2004, s. 16–17.
- ¹¹ *SP*, 76, 1960, č. 10, s. 1242–1253.
- ¹² *SP*, 76, 1960, č. 12, s. 1511–1519.
- ¹³ *SP*, 76, 1960, č. 1, s. 103–111.
- ¹⁴ *SP*, 76, 1960, č. 11, s. 1323–1327.
- ¹⁵ Ide o poviedku, ktorá je súčasťou poviedkovej zbierky *Hviezdne hodiny ľudstva*, preloženej a knižne vydanaj v slovenčine o rok neskôr (Slovenský spisovateľ, Bratislava 1961, prel. Perla Bžochová).
- ¹⁶ *SP*, 76, 1960, č. 7–8, s. 989.
- ¹⁷ V rokoch 1960 až 1970 uviedli slovenské profesionálne divadlá F. Dürrenmatta dovedna osemnásťkrát, pričom najhranejšou inscenáciou boli jeho *Fyzici* (spolu štyri naštudovania).
- ¹⁸ *SP*, 76, 1960, č. 3, s. 303–317.
- ¹⁹ *SP*, 76, 1960, č. 3, s. 324–330.
- ²⁰ *SP*, 77, 1961, č. 10, s. 1.
- ²¹ *SP*, 77, 1961, č. 11, s. 113.
- ²² *SP*, 80, 1964, č. 1, s. 67–73.
- ²³ Tamtiež, s. 67.
- ²⁴ *Po Plechovom bubienku teraz Psie roky*. In: *SP*, 80, 1964, č. 8, s. 118–121.
- ²⁵ Tamtiež, s. 121.
- ²⁶ *SP*, 81, 1965, č. 8, s. 130. Pseudonym Ille (Emil Lehuta) tu píše o vydaní Grassových jednoaktoviek *Koňom sem i ta a Iba desať minút do Buffala*: „Ale čo tým chcel Grass povedať, nie je jasné. Druhá aktovka je podobná prvej a prostriedky aj postupy recesného kabaretu tak isto nemajú zrozumiteľný zámer. Tento titul niet za čo chváliť, ani odporúčať.“
- ²⁷ V tom čase tak *Literární noviny*, ale aj vydavateľstvo Mladá fronta vítali G. Grassa ako jedného z najvýznamnejších západonemeckých autorov. Hlavným propagátorom Grassa v Čechách bol v tých rokoch prekladateľ a germanista Vladimír Kafka, ale aj germanista Eduard Goldstücker. *Plechový bubí-*

nek vyjde v Prahe napokon roku 1969.

- ²⁸ Tieto ťažkosti alebo rozpaky môže dobre doplniť aj prípad oficiálnej dvojdnovej Grassovej návštevy Bratislavy (23. a 24. októbra 1966), sprostredkovanej pražským Zväzom čs. spisovateľov po jeho navštívení hlavného mesta Československa, spojenom so stretnutiami s umelcami, divadelníkmi a študentmi. Autorova návšteva Bratislavy zostala na Slovensku „neviditeľnou“ zrejme preto, lebo sa uskutocnila ad hoc – Grassa „poslali“ z Prahy do Bratislavy, čo nebolo pri zahraničných návštevách nič nezvyčajné, na poslednú chvíľu (informácia o Grassovi v Bratislave nebola nikdy v tlačенých médiách – napríklad ani len v *Kultúrnom živote* – sprostredkovaná, v archíve Zväzu slovenských spisovateľov neexistuje ani záznam o oficiálnom prijatí. Svedkovia zaznamenali len prijatie na Zväze spisovateľov a oficiálnu večeru v bratislavskom hoteli Devín 23. októbra). Zásľuhu na tom, že bol G. Grass na Slovensku dlhé roky vnímaný ako protirečivá osobnosť, nesie podľa všetkého okrem iného práve zdržanlivý prístup mienkotvorných SP.
- ²⁹ SP, 76, 1960, č. 5, s. 100–101.
- ³⁰ Por. Bertolt Brecht: *Balada o požiari ríšskeho snemu*. In: SP, 78, 1962, č. 2, s. 82; *Keby žraloky boli ľuďmi*. In: SP, 78, 1962, č. 2, s. 68. Por. aj záznam debaty *Francúzi diskutujú o Brechtovi* in: SP, 78, 1962, č. 3, s. 74–81.
- ³¹ Móric Mittelmann-Dedinský bol znalcom klasickeho i moderného nemeckého divadla a pôsobil dlhé roky ako divadelný kritik, resp. pracoval v Ústave slovenskej literatúry v Divadelnom oddelení.
- ³² V období od 1960 do 1970 ich bolo dovedna deväť, najhranejšou bola pritom hra *Pán Puntila a jeho sluha Matti* (dovedna tri inscenácie). Kultúrne signifikantné je však takisto to, že Brechtov *Život Galileiho* otvoril v januári 1959 aj dlhoročnú sériu slávnych pondelňajších televíznych inscenácií v Slovenskej televízii. Por. článok Michala Tršku *Komunisti si televíziu strážili*. In: *SME*, roč. 19, č. 257, 7. 11. 2011, s. 6.
- ³³ Por. vydanie Bertolt Brecht: *V znamení korytnačky*. Bratislava: Tatran, 1983. Ide o vydanie, ktoré vyšlo v edícii Čítanie študujúcej mládeže. Obsahuje preklady básní, hier a piesní v starších i novších prekladoch M. M. Dedinského, J. Lenku, resp. prekladateľskej dvojice P. Zajac a J. Štrasser.
- ³⁴ Peter Zajac: *Angažmán s váhaním. Bertolt Brecht – príbeh intelektuála 20. storočia*. In: *Domino-fórum*, 7, 1998, č. 7, s. 13.
- ³⁵ Pražské stretnutie s Heinrichom Böllom. In: SP, 77, 1961, č. 7, s. 47–51. Ide de facto o predstavenie autora pri príležitosti jeho návštevy Prahy, jeho názorov na spoločnosť i literatúru. Böll, ktorého Hyršlová vykresľuje priam ako tradičného kresťanského humanistu a antifašisticky angažovaného intelektuála, čoskoro na Slovensku pritom debutuje knižným prekladom formálne novátorského románu *Biliard o pol desiatej* (Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1962, preklad Perla Bžochová). Je iróniou osudu, že ďalšia Böllova návšteva Prahy sa uskutočnila koncom augusta 1968, takže sa stal priamym svedkom sovietskej okupácie Československa. Po sérii Böllových výrokov začiatkom sedemdesiatych rokov k sovietskej okupácii a súčasnej situácii v Československu (okrem iného „je tam krásne, pokoj a mŕtvo – ako na cintoríne“), ale aj v dôsledku osobného angažovania sa za nositeľa Nobelovej ceny za literatúru Alexandra Solženicyna po jeho nútenom odsune do Západného Nemecka potrestali v roku 1974 komunistickí funkcionári v ČSSR domácich čitateľov zákazom prekladov Böllových kníh. V knižných prekladoch sa H. Böll smel vrátiť na Slovensko až v osemdesiatych rokoch.
- ³⁶ Ide o článok *Literatúra negácie a nesúhlasu. Dve formy odboja západonemeckého intelektuála v literatúre pätnástich povojnových rokov*. In: SP, 77, 1961, č. 11, s. 15–27. Text, ktorý je derivátom rukopisu Hyršlovej monografie *Západonemecký polčas*, sprostredkoval do redakcie SP Jozef Bžoch. Hyršlovej informácie o dielach Wolfganga Koeppena, Wolfganga Hildesheimera a Hansa Ericha Nossacka tvoria zásobáreň nápadov pre preklady v nasledujúcich rokoch, ba desaťročiach.
- ³⁷ Por. SP, 1962, č. 3, s. 65–73.
- ³⁸ Je však pravdou, že v roku 1963 nielen siedme číslo SP prinieslo kafkovské štúdie. Už SP, 79, 1963, č. 4 prinieslo obsiahlu štúdiu českého filozofa Karla Kosíka venovanú Kafkovi, Haškovi, provincializmu a svetovosti (s. 80–84).
- ³⁹ Napr. Vincent Šabík: *Život s Kafkom*. In: SP, 1964, č. 5, s. 56, alebo Ján Števček: *Zatonskij, Aragon, Kafka a skutočnosť v umení*. In: SP, 80, 1964, č. 5, s. 20.
- ⁴⁰ SP, 82, 1966, č. 11, s. 86–98.
- ⁴¹ SP, 82, 1966, č. 3, s. 126.

- ⁴² Preložil Zoltán Rampák. SVKL, Bratislava 1964. Doslov Július Pašteka. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1966. Prel. Perla Bžochová.
- ⁴³ Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1966. Prel. Perla Bžochová.
- ⁴⁴ *Západonemecké divadlo a dramatické umenie po r. 1945*. In: *SP*, 80, 1964, č. 7, s. 94–97. Tento informatívny článok napísal autor špeciálne pre *SP*.
- ⁴⁵ *SP*, 80, 1964, č. 1, s. 56–64. V tejto štúdii Vincent Šabík načrtnol oblúk západonemeckého románu z hľadiska ich modernistických tradícií, siahajúcich okrem iného k A. Döblinovi a R. Musilovi. Slovenský záujem o Döblina a Musila je v šesťdesiatych rokoch motivovaný hľadaním koreňov súčasného modernistického románu, resp. diskusiou o kríze románu, ktorá sa v československom kontexte spustila začiatkom šesťdesiatych rokov. Za upozornenie na túto poslednú súvislosť vďačím Dr. Fedorovi Matejovovi.
- ⁴⁶ *SP*, 80, 1964, č. 2, s. 130–131.
- ⁴⁷ Vincent Šabík: *Hranice románu*. In: *SP*, 81, 1965, č. 1, s. 91–98.
- ⁴⁸ Poznámka in: *SP*, 81, 1965, č. 8, s. 80.
- ⁴⁹ *SP*, 82, 1966, č. 12, s. 98–101.
- ⁵⁰ *SP*, 81, 1965, č. 10, s. 74–79.
- ⁵¹ *SP*, 81, 1965, č. 2, s. 97–109.
- ⁵² *SP*, 81, 1965, č. 2, s. 90–96.
- ⁵³ Napr. *Traklovske marginálie*. In: *SP*, 1965, č. 5, s. 126, alebo recenzia prelomového výberu nemeckých poviedok, ktorý vyšiel v tom istom roku vo vydavateľstve Slovenský spisovateľ pod názvom *Dni a noci Nemecka*. In: *SP*, 81, 1965, č. 6, s. 128.
- ⁵⁴ *SP*, 82, 1966, č. 10, s. 104–106.
- ⁵⁵ *SP*, 82, 1966, č. 11, s. 66–67.
- ⁵⁶ *SP*, 82, 1966, č. 1, s. 70–71.
- ⁵⁷ *SP*, 79, 1963, č. 12, s. 49–53.
- ⁵⁸ *SP*, 79, 1963, č. 12, s. 53–57.
- ⁵⁹ *SP*, 82, 1966, č. 1, s. 71
- ⁶⁰ *SP*, 82, 1966, č. 1, s. 133–134. Takáto kritická pozícia nebola možná v NDR až do konca jej existencie. Vilikovského kritika zostáva preto medzinárodne singulárnym javom a dá sa usúvzťažniť s vtedajšími replikami na dielo Christy Wolfovej západonemeckého kritika Marcela Reicha-Ranického, alebo s kritickými postojmi voči autorke z tábora občiansky orientovanej západonemeckej literárnej kritiky po roku 1989 (napr. Ulrich Greiner, Frank Schirmmacher).
- ⁶¹ *SP*, 84, 1968, č. 11, s. 128–137 prvú kapitolu *Odysseova jazva* z Auerbachovej *Mimézis* preložil L. Šimon, úvod bol prebratý z francúzskeho zdroja.
- ⁶² *SP*, 84, 1968, č. 3, s. 14–19, esej *Básnik a fantázia* preložila Katarína Bieliková.
- ⁶³ *SP*, 84, 1968, č. 7, s. 53–61, esej *Psychológia a poézia* preložila Katarína Bieliková.
- ⁶⁴ Podobná tendencia „sfilozofičenia“ sa v tomto ročníku *SP* prejaví aj pokiaľ ide o francúzsku literatúru. Por. Jana Truhlářová: *Na cestách k francúzskej literatúre*. Cit. d., s. 162–169.
- ⁶⁵ *SP*, 85, 1969, č. 8, s. 99–106, v preklade Ladislava Šimona, so sprievodnou esejou Artura Geussa (s. 107–115).
- ⁶⁶ *SP*, 85, 1969, č. 1, s. 44–49, preklad Alma Münzová.
- ⁶⁷ *RSL*, 7, 1971, č. 1, s. 99–105.
- ⁶⁸ *RSL*, 1, 1965, č. 1, s. 82–102.
- ⁶⁹ *RSL*, 1, 1965, č. 1, s. 102.
- ⁷⁰ *RSL*, 1, 1965, č. 1, s. 102–106. Za zmienku stojí, že Marta Formánková patrila k priateľskému okruhu absolventov germanistického seminára na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave z rokov 1953–58, z ktorého na prelome päťdesiatych a šesťdesiatych rokov vyšli Peter Hrivnák a Perla Bžochová ako dve výrazné osobnosti nastupujúcej prekladateľskej generácie so spleťmi osudmi.
- ⁷¹ *RSL*, 1, 1965, č. 3, s. 141–148.
- ⁷² Tamtiež, s. 131–138. V prípade G. Kunerta išlo o východonemeckého básnika, ktorého nonkonformizmus s komunistickým režimom a spoločenská zaangažovanosť sa prejavili v sedemdesiatych rokoch v súvislosti s tzv. Biermannovou aférou.
- ⁷³ Tamtiež, s. 127–130. Pri G. Kunertovi treba spomenúť, že tento básnik patrila roku 1976 k prvým

signatárom petície za odsunutého východonemeckého básnika a autora protestsongov Wolfa Biermanna a roku 1979 emigroval do Západného Nemecka, čím sa stal na dlhé roky personou non grata aj v Československu.

- ⁷⁴ RSL, 4, 1968, č. 3, s. 102–120 prináša napokon rozsiahly dosier o R. Musilovi, ktorý zostavil Vincent Šabík.
- ⁷⁵ Napr. Peter Weiss: Tieň kočišovho tela. In: RSL, 1, 1965, č. 4, s. 93–113, preklad M. Mittelman-De-dinský.
- ⁷⁶ Ernst Fischer bol ako prvý (socialistický) povojnový rakúsky minister školstva sympatizantom demokratizačných pohybov v Československu a jeho hlas sa vnímal ako dôležitý pri destalinizácii československej kultúry, o čom svedčí okrem iného aj jeho účasť spolu s J.-P. Sartrom na kolokviu českého literárneho časopisu *Plamen* na jeseň 1963 s názvom Mírová koexistencia a boj ideí, ale v tom istom roku aj na spomínanej liblickej konferencii usporiadanej pri storočnici narodenia Franza Kafku. Blížšie por. Jan Mervart: *Naděje a iluze*. Brno: Host, 2010, s. 90–93.
- ⁷⁷ Napr. Ladislav Šimon, in: SP, 1966, č. 2, s. 138, článok *Stretnutie s Musilom*, ale aj RSL, 1, 1965, č. 3, ktoré prinieslo pod názvom *Pokusy o novú estetiku* sériu Musilových mikroesejí v preklade Ervína Mikulu (s. 100–125). Je opäť charakteristické, že úvod k tomuto prekladu tvorí obsiahla profilová štúdia R. Grebeníčkovej *Musilove eseje* (tamtiež, s. 95–99), situujúca autorovu esejistiku do súvislosti jeho prozaického diela.
- ⁷⁸ Bratislava: SVKL, 1965, preklad Vojtech Ladislav Matulay.
- ⁷⁹ *Prihovor* redakcie RSL, 7, 1971, č. 1, s. 1.
- ⁸⁰ RSL, 2, 1966, č. 4, s. 36–46, preklad Vincent Šabík.
- ⁸¹ Tamtiež, s. 47–63, preklad Perla Bžochová.
- ⁸² Tamtiež, s. 40–41.
- ⁸³ Ingeborg Bachmannová: *Třicátý rok*. Praha: Mladá fronta, 1965, s. 196.
- ⁸⁴ Vincent Šabík: *Cesta imaginácie Ingeborg Bachmannovej alebo literatúra ako utópia*. In: I. Bachmannová: *Tridsiaty rok*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1967, s. 169–175, tam s. 175.
- ⁸⁵ Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1986.
- ⁸⁶ *Mladá tvorba 1956–1970–1996. Časopis po čase*. Ed. Vladimír Barborík, Peter Darovec, Levice: Kolo-man Kertész Bagala, 1996.
- ⁸⁷ Za prvú lastovičku možno považovať príslušnú podkapitolu v knihe Libuše Vajdovej *Rumunská literatúra v slovenskej kultúre (1890–1990)*. Bratislava: Ústav svetovej literatúry SAV, 2000, venovanú *Mladej tvorbe* a jej propagácii rumunskej literatúry prakticky od roku 1956 (s. 143–150). L. Vajdová poukazuje okrem iného na rozpory medzi časopiseckými a knižnými prekladmi rumunskej literatúry a na to, že prekladová aktivita, sústreďujúca sa v *MT* najmä na poéziu, sa niesla „v znamení novosti a odvahy“ (tamtiež, s. 144).
- ⁸⁸ *MT*, 2, 1957, č. 11, s. 336.
- ⁸⁹ *MT*, 2, 1957, č. 6–7, s. 177.
- ⁹⁰ *MT*, 2, 1957, č. 10, s. 303.
- ⁹¹ *MT*, 2, 1957, č. 8–9, s. 284.
- ⁹² *MT*, 2, 1957, č. 10, s. 319.
- ⁹³ *MT*, 1957, č. 8–9, s. 252–253.
- ⁹⁴ *MT*, 5, 1960, č. 8–9, s. 339.
- ⁹⁵ *MT*, 6, 1961, č. 1, s. 12–13.
- ⁹⁶ *MT*, 3, 1958, č. 1 prinieslo preklad Borchertovej slávnej hry *Vonku pred dverami* o nikým neželanom navrátilcovi z vojny (s. 24–33, ako prekladateľ je uvedený Ján Vilíkovský).
- ⁹⁷ *MT*, 6, 1961, č. 1, s. 39.
- ⁹⁸ Obe recenzie *MT*, 3, 1958, č. 6–7, s. 61.
- ⁹⁹ *MT*, 6, 1961, č. 11, s. 45.
- ¹⁰⁰ *MT*, 7, 1962, č. 2, s. 22–24.
- ¹⁰¹ *Letná láska*, *MT*, 7, 1962, č. 8–9, s. 45–49, preložila Perla Bžochová.
- ¹⁰² Po slovensky vyšiel roku 1965 vo vydavateľstve Slovenský spisovateľ, preklad Ľudmila Rampáková.
- ¹⁰³ *MT*, 2, 1957, č. 1, s. 22–23. Germanista Hans Mayer, ktorý ako exponent nemeckej povojnovej literárnej vedy a kritiky zohral kľúčovú úlohu pri „denacifikácii“ literatúry v zmysle jej občianskej hodnoty

vej reorientácie, bol v šesťdesiatych rokoch vypudený z NDR do Západného Nemecka.

¹⁰⁴ *MT*, 9, 1964, č. 1, 2, 3.

¹⁰⁵ *MT*, 9, 1964, č. 6–7, s. 38 a ďalej, preklad Perla Bžochová.

¹⁰⁶ *MT*, 9, 1964, č. 3, s. 18–20.

¹⁰⁷ *MT*, 9, 1964, č. 3, s. 16–18.

¹⁰⁸ *MT*, 9, 1964, č. 1, s. 31–33.

¹⁰⁹ Hans Magnus Enzensberger: *Obrana vlkov*. Bratislava: Smena, 1966.

¹¹⁰ Špeciálny pohľad na recepciu nemeckej, rakúskej a švajčiarskej dramatiky otvárajú v danom období ročníky časopisu *Slovenské divadlo*, ktoré prinášajú informácie a debaty o Brechtovi, Hochhuthovi a ďalších objavoch šesťdesiatych rokov. *Slovenské divadlo* však tvorilo podľa všetkého relatívne uzatvorenú divadelnú tribúnu, a je na ďalšiu diskusiu, nakoľko prispievalo k formovaniu všeobecného literárneho povedomia.

¹¹¹ Rolf Hochhuth: *Zástupca*. Bratislava: Tatran, 1966. Politicko-morálna aktuálnosť Hochhuthovej hry bola v slovenskej spoločnosti mimoriadne vysoká najmä vzhľadom na málo diskutované prepojenia katolíckeho kléru a fašizmu, resp. vzťahu katolíckej cirkvi k holokaustu.

¹¹² *MT*, 10, 1965, č. 10, s. 18–20.

¹¹³ *MT*, 10, 1965, č. 1, s. 22–27, prel. Jarmila Slovákova.

¹¹⁴ *MT*, 10, 1965, č. 3, s. 8–9.

¹¹⁵ *MT*, 11, 1966, č. 6, s. 42. Báseň *Topografie* preložil Pavel Tischler. Je symptomatické, že Heissenbüttela predstavil časopis ako „súčasníka Wolfganga Borcherta a Paula Celana“ (tamtiež), o ktorých sa predpokladalo, že sú slovenským čitateľom viac-menej známi. Heissenbüttel a Weyrauch sa stanú na Slovensku časopisecky často publikovanými západonemeckými básnikmi šesťdesiatych rokov, spolu s Rakúšanom Paulom Celanom, ktorého výber básní *Piesok z urien* pripraví roku 1966 na vydanie Ivan Kupec.

¹¹⁶ *MT*, 11, 1966, č. 7, s. 32 a ďalej. Mimochodom, túto prózu prekladateľ vydal následne v *SP*, 82, 1966, č. 3, s. 92–99 v rámci monotematického bloku venovaného R. Musilovi.

¹¹⁷ *MT*, 1966, č. 1, s. 21 a ďalej, prel. lig.

¹¹⁸ Tamtiež, s. 15 a ďalej, prel. PH (Peter Hrivnák).

¹¹⁹ *MT*, 11, 1966, č. 2, s. 20–21, prel. lig. Išlo o úryvok z Friedrichovej literárnovednej knihy *Štruktúra modernej lyriky*.

¹²⁰ Tamtiež, s. 20, prel. lig.

¹²¹ Tamtiež, s. 14–15, prel. lig.

¹²² *MT*, 11, 1966, č. 4, s. 13–14, prel. lig.

¹²³ *MT*, 11, 1966, č. 6, s. 12–13, prel. Peter Cmorej.

¹²⁴ *MT*, 11, 1966, č. 7, s. 16 a ďalej, prel. RG. Ide o kapitolu z Heideggerovej práce *Zrodenie umeleckého diela*.

¹²⁵ *MT*, 12, 1967, č. 6, s. 24–26, preložila E. G.

¹²⁶ *MT*, 13, 1968, č. 3, s. 38–39.

¹²⁷ Tamtiež, s. 40–43.

¹²⁸ *MT*, 13, 1968, č. 4, s. 43–45.

¹²⁹ *MT*, 14, 1969, č. 2, s. 45–49.

¹³⁰ Tamtiež, s. 45–46.

¹³¹ Tamtiež, s. 47.

¹³² Tamtiež, s. 47–48.

¹³³ Tamtiež, s. 48–49.

¹³⁴ V tejto súvislosti však treba pripomenúť, že tak v prípade G. Benna ako aj Ezru Pounda, uverejňovaného v tom období na stránkach *MT* a *SP*, bola zároveň narušená socialistickým realizmom postulovaná nedotknuteľnosť spojenia medzi literatúrou a tzv. spoločenskou praxou v prospech autonómnosti umenia. Autonómnosť umenia bola takisto dôležitá pre sebachápanie slovenskej literatúry v šesťdesiatych rokoch.

¹³⁵ *Krik a ticho storočia*. Bratislava: Kalligram, 1999. Zost. Peter Zajac, preložili Peter Zajac, Ján Štrasser.

¹³⁶ Gottfried Benn: *Stratené ja*. Bratislava: F. R. & G., 1998. Preložili Peter Zajac, Ján Štrasser.

¹³⁷ *MT*, 14, 1969, č. 4, s. 43–46.

¹³⁸ Tamtiež, s. 44.

¹³⁹ Tamtiež, s. 44–45.

¹⁴⁰ Tamtiež, s. 45.

¹⁴¹ S. 79.

¹⁴² *MT*, 15, 1970, č. 5, s. 46–48, preložil P. Z. (Peter Zajac).

¹⁴³ *MT*, 15, 1970, č. 8, s. 2–3.

¹⁴⁴ Tamtiež, s. 3.

FROM CULTURAL REPRESENTATION
TO DEMOCRATIC DISCUSSION (AND BACK):
GERMAN-LANGUAGE LITERATURE IN SLOVAK LITERARY JOURNALS

1960's. Literary journals. Literary field. Cultural capital.

The article is mapping the translations and critical reflections on German, Austrian and Swiss literature in the Slovak literary journals *Slovenské pohľady*, *Revue svetovej literatúry* and *Mladá tvorba* in the literary field in Slovakia of the 1960's. Speaking about these publications, we can see a competition of two models of perception of foreign literature: on the one hand, the model of cultural representation, and on the other hand, the model of democratic literary discussion. Especially at the end of the 1960's the second model prevailed. In the 1960's we also can record the entry of a new generation of Slovak Germanists on the literary stage (translators, editors, critics). Nevertheless, this generation is gradually decimated after 1968. Despite the disfavor of the following decades, the accumulated cultural capital brought fruits in the form of book translations of modern German, Austrian and Swiss authors in the late 1980's and 1990's. The journal culture of the 1960's also contributed to the making of historical links between classical literary modernity, the avant-garde and the literary present.

Doc. Mgr. Adam Bžoch, CSc.
Ústav svetovej literatúry SAV
Konventná 13
813 64 Bratislava
Filozofická fakulta
Katolíckej univerzity v Ružomberku
Hrabovská cesta 1
034 01 Ružomberok
usvlbzo@savba.sk